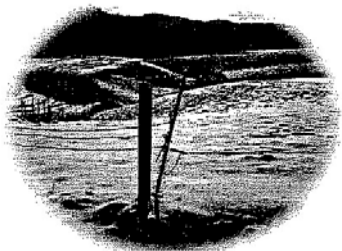
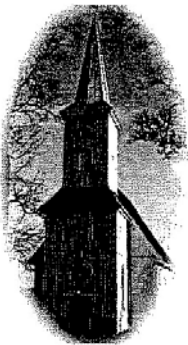

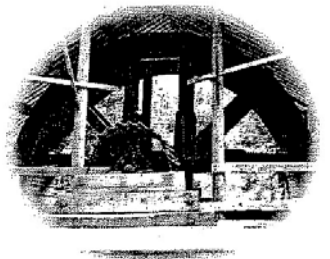
Lørenskogs kulturarv -

Kommunedelplan for
Bevaring og forvaltning av
Kulturminner,
Kulturmiljøer og
Kulturlandskap i
Lørenskog kommune

Del I: Plan

Vedtatt av kommunestyret
13.12.06, sak 085/06.

Forord

Lørenskogs kulturarv - kommunedelplan for bevaring og forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Lørenskog kommune er utarbeidet som et vurderingsgrunnlag i arbeidet med å ta vare på kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Lørenskog kommune. Kommunens mål om å bevare markerte landskapstrekk, kulturmark og kulturminner som viktige elementer for opplevelse og kunnskapsspredning ble fremlagt i kommuneplan 2003-2014-2020 av 11. juni 2003. Planinnholdet i kommunedelplanen bygger bl.a. på forslag fra en referansegruppe bestående av: *Berit Anderson* (Akershus fylkesmuseum), *Ragnhild Krogness* (Akershus fylkeskommune, avd. for regional utvikling), *Tore Rønsberg* (byggesakskontoret i Lørenskog kommune), *Lørenskog historielag v/Trygve Baarlid*, *Arne Skrolsvik* og *Ragnar Birkeland*, *Lørenskog landbruksforening v/Ole Jørgen Baarlid* samt *Regionkontor landbruk ved Roy Johansen*. Arbeidsgruppen har bestått av miljøvernssjef: *Bjørn Torp*, tegner ved reguleringskontoret: *Turid Nordahl*, fagsjef for kulturvern/museum: *Bjørn Berre*, og 1. konsulent *Ingrid Vatne*.

Kommunedelplanen ble sluttbehandlet i Lørenskog kommunestyre den 13.12.06, sak 085/06. Vedtaket lyder:

Kommunedelplan for bevaring og forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Lørenskog kommune med de tillegg, endringer og presiseringer som fremkommer i saken, vedtas som:

- retningsgivende for kommunene planlegging av arealbruk og utbygging, og
- retningsgivende for målformuleringer, retningslinjer og handlingsplaner for bevaring og forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap.

Planen forholder seg i særlig grad til områder hvor det planlegges arealendringer/regulering av områder, og enkelte områder for planen tar derfor utgangspunkt i avgrensninger som er gjort i forhold til øvrige planer i Lørenskog. Før et område blir regulert vil kommunedelplanen være retningsgivende for arealbruken i Lørenskog kommune når det gjelder områder som vedrører planinnholdet.

En viktig del av planinnholdet er å verdivurdere de kulturminner, -miljøer og -landskap som er registrert i kommunen, og fremme det som karakteriserer kulturminnene og i særlig grad det miljøet kulturminnene er del av. Vurderingen vil utgjøre et grunnlag for fremtidige oppgaver vedrørende kulturminner og kulturmiljø/kulturlandskap. Verdivurderingen har to hovedformål:

- Å være et grunnlag for å fremme mål, retningslinjer og handlingsplan for bevaring og forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap.
- Å gi mulighet for å avveie slike bevaringshensyn mot andre hensyn i kommunens planlegging av arealbruk og utbygging. I slike planprosesser kan ikke vern anbefales uavhengig av andre hensyn hvis ikke vern er fastlagt ved lov.

Plandokumentet er utarbeidet i to deler. Del I utgjør selve planen med bl.a. mål, retningslinjer og anbefalinger for vern av de kulturminnene som danner grunnlaget for innstillingen, og som er det dokumentet hvor det foreslås rullering. Et mål er at planen skal innarbeides i kommuneplanens arealdel i størst mulig grad for å kunne bli et effektivt redskap i arbeidet med vern av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap. Del I er inndelt tematisk og det bør regelmessig (Hvert 4 år) foretas en vurdering om det er behov for revidering av kommunedelplanen. I revidering av planen bør det i særlig grad legges vekt på å inkludere ev.

nyvurderte objekter/områder. Videre bør status for de allerede vurderte områdene gjennomgås for å se om disse vurderingene må justeres i forhold til de endringene kommunen gjennomgår.

Kap. 5/Handlingsplan i Del I bør rulleres hvert år i forbindelse med økonomiplan.

Del II er bakgrunnsdokumentet som gjennomgår alle områdene med kulturhistorisk innhold og gir begrunnelse for verdivurderingen. Del II er geografisk inndelt, og legger vekt på den sammenhengen objektene befinner seg i. Bakgrunnsdokumentet gjør også rede for registrerte kulturminner som er revet og registrerte ruiner etter husmannsplasser/tufter.

I tillegg til plandokumentet (Del I og Del II), foreligger en fotodokumentasjon av samtlige eksisterende SEFRAK- registrerte byggverk i Lørenskog, samt en oppdatering inkl. kart over objektene i SEFRAK.¹

Akershus fylkeskommune har bidratt med økonomisk støtte til arbeidet.

Lørenskog kommune 13.12.06

Ingrid Vatne
1. konsulent v/kulturtjenesten

¹ SEFRAK er forkortelse for *Sekretariat for registrering av faste kulturminner i Norge.*

Innledning

Hva er kulturarv?

Kulturarven utgjør vår kollektive hukommelse om tidligere generasjoners liv og samfunn. Kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskapet er derfor sentrale kilder til kunnskap og et viktig grunnlag for opplevelse. Minner fra fortiden gir kontinuitet til det fysiske miljøet som omgir oss, og de er viktige faktorer når man snakker om et steds karakter og for folks tilhørighet til områder. I tillegg har kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap verdi som bruksressurs, og i mange tilfeller er bruk av kulturminner en forutsetning for vernet av dem.

Hva skal vi ta vare på?

Man kan likevel ikke ta vare på alt. Det er behov for at vår samtid og fremtidens mennesker får anledning til å utforme omgivelsene, etterlate sine spor og dermed skape en videre kontinuitet i utviklingen. De kulturminnene, kulturmiljøene og det kulturlandskapet som bevares, må derfor gjenspeile verdier som de fleste i vårt samfunn finner viktige å ivareta. Oppfatningen om hva som er viktig historie og hva som dermed er verneverdig, er ikke konstant men i fortløpende endring.

I dag legges det vekt på tre hovedegenskaper ved kulturminner, -miljøer og -landskap, når det skal vurderes verneverdi. Vurdering foretas etter hvorvidt objektene er bærere av følgende egenskaper:

- Kunnskapsverdi.
- Opplevelsesverdi.
- Bruksverdi.

Planen forholder seg til denne konteksten, og vil på bakgrunn av en rekke kriterier foreslå en prioritering av et utvalg kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap som i forskjellig grad er viktige og som på en eller annen måte bør bevares for ettertiden.

Planens inndeling:

Planforslaget er utarbeidet i 2 deler: I Del I fremstilles i hovedsak kulturobjektene tematisk. Disse er videre inndelt i bevaringskategorier med tilhørende forslag til forvaltning. Del I bygger på de vurderingene som er foretatt i bakgrunnsdokumentet, Del II, og enkelte inndelinger av områder/miljø forholder seg til allerede eksisterende avgrensninger for planer som omfatter kulturminner, -miljø og/eller -landskap.

I Del II (bakgrunnsdokumentet) er objektene behandlet etter en geografisk orden, der området med kulturminner er beskrevet og hvor verdivurderingen begrunnes.

Del II, Bakgrunnsdokumentet, vil gi en vurdering av de faste registrerte kulturminnene og en beskrivelse av kulturlandskapet i Lørenskog.

Del II forholder seg geografisk til områder der kulturminnene er lokalisert, og plasserer disse i en større sammenheng og til det kulturlandskapet de er en del av. Bakgrunnsdokumentet redegjør for de vurderingene som er foretatt. Ved fremtidige rullinger av planen kan det

være behov for at vurderinger justeres pga. utvikling innen utbygging/arealbruk som har ført til endringer i grunnlaget som vurderingene er gjort utfra.

Fordi kriterier man på et gitt tidspunkt legger til grunn for bevaring over tid vil endres eller få nytt fokus, foreslås det at planen rulleres jevnlig. Rullering av Del 1 er også nødvendig for å oppdatere ev. endringer som gjør enkelte objekter mer sjeldne/bevaringsverdige enn de på nåværende tidspunkt karakteriseres som.

Sammendrag av planprosessen

Bakgrunn for utarbeidelsen av planinnholdet

Prosessen med *Lørenskogs kulturarv - kommunedelplan for bevaring og forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Lørenskog kommune* bygger delvis på et forprosjekt utarbeidet av kulturtjenesten i Lørenskog kommune 2003, delvis på innspill fra en referansegruppe samt dokumenter utarbeidet for kommunen hvor kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap inngår som tema. I tillegg ligger det flere rapporter til grunn for vurdering av kulturmiljø og kulturlandskap. Rapportene: "Landskapsanalyse av jordbrukslandskapet i Lørenskog" foretatt av Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold i 2001 på oppdrag fra Lørenskog kommune og "Grøntstruktur plan for Romerike" utarbeidet i samarbeid mellom Akershus fylkeskommune, Fylkesmannen i Oslo og Akershus og kommunene på Romerike, blir i særlig grad vektlagt når det gjelder vurdering av kulturlandskapet.

Innsatsområder

- Det er lagt vekt på en befaringsbasert oppdatering av objekter registrert i SEFRAK-registret² med fokus på registrerte stående byggverk samt ruiner/ruinmiljø etter industrivirksomhet i kommunen. Oppdateringen av SEFRAK-registrerte objekter er supplert med fotodokumentasjon. Det som er registrert som ruiner etter husmannsstuer og husmannsplasser er i hovedsak ikke befart bl.a. på grunnlag av mangelfull beskrivelse av plassene i SEFRAK-registret. Disse er vanskelig å lokalisere og dermed også ekstra ressurskrevende i forhold til det øvrige planarbeidet. Disse blir i planen tatt med i den samlede oversikten over registrerte kulturminner i kommunen, Del II, samt at de er å finne i en samlet oversikt over tidligere husmannsplasser i Lørenskog.
- Under befaringen ble det ved gårdene Torshov (112/1) og Søndre Hammer (111/3) nektet oppdatering av bygninger på gårdene. Torshov våningshus er vurdert ut fra det grunnlag at huset brant og ble bygget opp igjen i 1970-årene og planen foreslår derfor bygningen til *ikke bevaringsverdig kulturminne*. De øvrige bygningene på gårdene er ikke verdivurdert som enkeltbygninger i planen. Området befinner seg innenfor reguleringsplan for Lørenskog grønne sentrum og bør ses i sammenheng med det øvrige kulturlandskapet i dette området.

² Sekretariat for registrering av faste kulturminner i Norge, registreringen foregikk i Lørenskog i tidsrommet 1983-1985.

- Det er foretatt en oppdatering av Fornminneregisteret om hvilke fornminner som er registrert *automatisk fredet* og hvilke objekter som er registrert her men som har definert status: *ikke fredet* eller hvor fredningsstatus er usikker. Oppdateringen ble foretatt av Ole Grimsrud (Akershus fylkeskommune, avd. for regional utvikling), Arne Skrolsvik (Lørenskog Historielag) og Ingrid Vatne (Lørenskog kommune, kulturtjenesten).
- Av kulturminner fra etter 1900 er det i planarbeidet foretatt enkelte registreringer på bakgrunn av innspill fra kommunen angående områder med potensiale som grunnlag for verdiskaping og utvikling. Det er foretatt områdebeskrivelse av steder med særlig karakter innenfor tettbygd strøk/områder som vurderes viktige for Lørenskogs historiske utvikling. Videre er det foretatt registrering av kommunens eldre skolebygg på bakgrunn av museumsplan for Lørenskog kommune 2001-2005.
- Arbeidet med planen har prioritert oppgaver med formål å utarbeide et faglig grunnlag for saksbehandling i forhold til byggesaker og arealforvaltning, samt å lage et dokument som skal synliggjøre kulturminnene i kommunen og skape forståelse omkring disse som viktige ressurser. Planen fremmer interesser på kulturarvens premisser og i konkrete vedtak må disse interessene avveies i forhold til andre interesser.
- I forbindelse med planarbeidet er det lagt vekt på formidling av hva planen vil inneholde og det er gitt muligheter for meningsytringer underveis i prosessen. Områder for planen er ved flere anledninger fremlagt for ulike grupper av kommunens innbyggere, hvor det også ble invitert til innspill. Ved tidlig fase i planarbeidet ble planens hensikt formidlet som artikkel i lokalavisa. I tidsskriftet "Akershus imellom" Nr. 1-2/05 ble det orientert om Heggedalen husmannsstue som et viktig kulturminne for Lørenskog.

Innholdsfortegnelse

FORORD	0
FORORD	1
INNLEDNING.....	3
<i>Hva er kulturarv?</i>	<i>3</i>
<i>Hva skal vi ta vare på?</i>	<i>3</i>
<i>Planens inndeling:</i>	<i>3</i>
SAMMENDRAG AV PLANPROSESSEN	4
BAKGRUNN FOR UTARBEIDELSEN AV PLANINNHOLDET	4
INNSATSOMRÅDER	4
INNHOLDSFORTEGNELSE.....	6
VEDLEGG 1: KART OVER PLANENS REGISTRERINGER I UTBYGDE OMRÅDER.....	9
VEDLEGG 2: KART OVER PLANENS REGISTRERINGER I MARKA.....	9
1. MÅL OG RETNINGSLINJER FOR VERN.....	10
1.1. ANSVARSFORDELING	10
1.2. NASJONALE MÅL OG RETNINGSLINJER	11
1.3. REGIONALE MÅL OG RETNINGSLINJER	11
1.4. KOMMUNALE MÅL OG RETNINGSLINJER	12
2. PLANENS FORMÅL.....	12
3. KULTURMINNER, KULTURMILJØER OG KULTURLANDSKAP.....	12
3.1. DEFINISJONER	12
<i>Kulturminner:</i>	<i>13</i>
<i>Kulturmiljø:</i>	<i>13</i>
<i>(Kultur-) landskap:</i>	<i>13</i>
<i>Kulturmark:</i>	<i>13</i>
3.2. REGISTRERING AV KULTURMINNER, KULTURMILJØER OG KULTURLANDSKAP I LØRENSKOG KOMMUNE	13
3.3. STATUS FOR KULTURMINNER I LØRENSKOG KOMMUNE.....	15
4. BEVARING OG FORMIDLING AV KULTURMINNER I LØRENSKOG KOMMUNE	15
4.1. HISTORIKK OG KARAKTERISTISKE TREKK VED KULTURARVEN I LØRENSKOG KOMMUNE.....	15
<i>Geografisk plassering og karaktertrekk</i>	<i>15</i>
<i>Næringsgrunnlag</i>	<i>16</i>
<i>Industrien knyttet til vinteren:.....</i>	<i>18</i>
<i>Historiske kommunikasjonslinjer:</i>	<i>18</i>
<i>Kulturminner i Lørenskog.....</i>	<i>18</i>
<i>Lørenskog i dag</i>	<i>19</i>
4.2. BEVARINGSKATEGORIER	20
4.3. SATSNINGSOMRÅDER OG BEGRUNNELSE FOR BEVARING	20
<i>Kriterier for bevaring av verdifulle kulturlandskap:</i>	<i>21</i>
4.4. PLANMESSIGE VIRKEMIDLER	23
<i>Plan- og bygningsloven</i>	<i>23</i>
<i>Lov om kulturminner:</i>	<i>24</i>
<i>Lov om naturvern.....</i>	<i>24</i>
<i>Jordloven</i>	<i>24</i>

Lørenskogs kulturarv - kommunedelplan for bevaring og forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap I Lørenskog kommune, Del I: Plan

4.5. ANDRE VIRKEMIDLER	24
4.6: FORMIDLING AV KULTURMINNER I LØRENSKOG:.....	25
<i>Kulturhistoriske vandringsstier:</i>	25
5. HANDLINGSPLAN	25
5.1: FORSLAG TIL KONKRETE TILTAK VEDRØRENDE KULTURVERNARBEIDET	25
• <i>Digitalisering av planen</i>	25
• <i>Skilting og skjøtselsprogram</i>	25
• <i>Veiledningstjeneste</i>	25
• <i>Dokumentasjon av bebyggelse på Fjellhamar/Grønli</i>	26
• <i>Dokumentasjon av bebyggelse på Kjenn</i>	26
• <i>Rydding og skilting av anlegg langs Ellingsrudelva</i>	26
• <i>Registrering</i>	27
• <i>Fredning av Heggedalen husmannsstue (96/1)</i>	27
• <i>Fredning av Fredheim skole (95/5)</i>	27
5.2. ANBEFALINGER FOR OPPFØLGING AV ARBEIDET MED KULTURARVEN	28
• <i>Bevaring av kulturarven som en kontinuerlig prosess</i>	28
• <i>Estetiske retningslinjer:</i>	28
5.3: FORSLAG TIL RETNINGSLINJER FOR SAKSBEHANDLING AV KULTURMINNER/KULTURMILJØ/KULTURLANDSKAP:.....	29
<i>Bevaringsverdige bygninger og bygningsmiljøer</i>	29
6. OMRÅDER MED FREDETE KULTURMINNER.....	30
<i>Forvaltning av fredete kulturminner:</i>	30
6.1: GRAVRØYSENE I HANEBORGÅSEN.....	30
<i>Status</i>	30
<i>Forslag til øvrig forvaltning:</i>	30
6.2: LOSBY	31
<i>Status</i>	31
6.3. HAMMER	31
<i>Status</i>	31
<i>Forvaltning</i>	31
6.4: NATURDANNELSE: KRÅKÅSEN	31
6.5: ROBSRUD	31
6.6: FREDETE TRÆR.....	32
6.7: MARKA	32
7. BEVARINGSVERDIGE GÅRDS- OG BYGNINGSMILJØER.....	32
7.1: REGISTRERTE KULTURMINNER/KULTURMILJØ	32
7.1.1: <i>Rasta gård: 100/2 (i miljø med 100/432)</i>	33
7.1.2: <i>Skårer Ødegård: 106/1</i>	33
7.1.3: <i>Knatten: 107/20</i>	34
7.1.4: <i>Bygningsmiljøet Losby Bruk</i>	34
7.1.5: <i>Setermiljøet Ryensetra</i>	36
7.1.6: <i>Kirkerud/Nordenga: 90/7</i>	36
7.1.7: <i>Bjørnholt gårdsmiljø: 89/1</i>	37
7.1.8: <i>Kirkerud</i>	37
7.1.9: <i>Bygningsmiljøet Nordre og Søndre Hauger:</i>	38
7.1.10: <i>Gårdsmiljøet Rud: 95/1:</i>	39
7.1.11: <i>Grinerud gårdsmiljø: 95/2</i>	39
7.1.12: <i>Kulturmiljøet Vålerveien:</i>	40
7.1.13: <i>Kulturmiljøet Feiring</i>	41
7.1.14: <i>Bygningsmiljøet Hammer/Torshov/Røyri/Nordli: Lørenskog grønne sentrum:</i>	42
7.1.15: <i>Skårer gård: 101/45</i>	43
7.1.16: <i>Øvre Løken gård: 100/1</i>	44
7.1.17: <i>Bårli gård: 81/1</i>	44
7.1.18: <i>Hovelsrud gård: 84/1</i>	45

Lørenskogs kulturarv - kommunedelplan for bevaring og forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap I Lørenskog kommune, Del I: Plan

7.1.19: Nyborg gårdstun (97/9).....	46
7.1.20: Bjørndalen gårdstun: (96/2).....	46
7.1.21: Jonsrud husmannsplass: (97/7).....	47
7.2. FORSLAG TIL LOKALT VERDIFULLE BYGNINGSMILJØER FRA NÆR FORTID	47
7.2.1: Fjeldhammer Brug (107/11).....	47
7.2.2: Industriboliger tilhørende Fjeldhammer Brug	48
7.2.3: Fjellhamar skole og lærerbolig (107/762)	48
7.2.4: Fjellhamar sentrum blokker	49
7.2.5: Etterkrigsbebyggelse:.....	49
8. NYERE TIDS KULTURMINNER I TETT BEBYGDE OMRÅDER.....	50
8.1. REGISTRERTE KULTURMINNER/KULTURMILJØ	50
8.1.1: Haneborg hovedbygning: 107/921	51
8.1.2: Fjellhamar gård: 107/1	51
8.1.3: Granlund hovedbygning: 107/7.....	52
8.1.4: Nordre Sørli, drengestue: 110/364 (tidligere bnr. 1.)	52
8.1.5: Nordre Sørli: stabbur: 110/634 (tidligere: 110/1)	52
8.1.6: Benterud, tidligere våningshus (100/4, 100/10).....	53
8.1.7: Finstad legesenter (Tidligere landhandel): 98/6.....	53
8.1.8: Visperud, bolighus: 105/97 (tidligere 105/4)	53
8.2: FORSLAG TIL BEVARINGSVERDIG KULTURMINNE INNENFOR TETT BEBYGDE OMRÅDER	54
8.2.1: Bøndernes Hus: 100/17	54
8.2.2: Solheim skole: 108/45	55
8.2.3: Lørenskog stasjon: 106/115	55
8.2.4: Gamle Ra-Gla	55
9. BEVARINGSVERDIGE ENKELTOBJEKTER I SPREDT BEBYGDE OMRÅDER	56
9.1: REGISTRERTE ENKELTOBJEKTER	56
9.1.1: Heggedalen, husmannsstue: 96/1	56
9.1.2: Frydenberg, husmannsstue: 97/14	56
9.1.3: Øvre Finstad, stabbur: 98/3	57
9.1.4: Vålerhagen, stabbur: 92/30.....	57
9.1.5: Steinerud: husmannsstue: 106/130.....	58
9.1.6: Nesbu/Nes Nordre, våningshus: 88/6	58
9.1.7: Nes Søndre, våningshus: 88/1	58
9.1.8: Tidligere Nedre Østby, våningshus: 84/28.....	59
9.1.9: Nedre Finstad gård, våningshus: 98/28	59
9.2: FORSLAG TIL ØVRIGE BEVARINGSVERDIGE ENKELTOBJEKTER I SPREDT BEBYGDE OMRÅDER:.....	59
9.2.1: Fredheim skole: 95/5.....	59
10. BEVARINGSVERDIG KULTURLANDSKAP	60
10.1: ANLEGG I ELLINGSRUDELVA/ELVÅGA	60
10.2: HAMMER, TORSHOV, NORDLI, RØYRI – KULTURLANDSKAP	61
<u>Avgrensing:</u>	61
<u>Vurdering:</u>	61
10.3: HOVELSRUD/ØSTBY KULTURLANDSKAP	62
10.4: LOSBY/LOSBYDALEN	64
<u>Forvaltning:</u>	64
10.5: HAUGER/FRYDENBERG KULTURLANDSKAP	66
<u>Vurdering:</u>	66
<u>Forvaltning:</u>	66
10.6: FEIRING KULTURLANDSKAP	66
<u>Avgrensing:</u>	66
10.7: KULTURLANDSKAPET JONSRUD	67
10.8: KULTURLANDSKAPET BJØRNDALEN/NYBORG	67
10.9: KULTURLANDSKAP SØR FOR GAMLEVEIEN	68
11. ØVRIGE KULTURMINNER/-MILJØER INNEN INDUSTRI/SAGBRUK/SKOGBRUK OG/ELLER JORDBRUK	69

Lørenskogs kulturarv - kommunedelplan for bevaring og forvaltning av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap I Lørenskog kommune, Del I: Plan

11.1: KULTURMINNER KNYTTET TIL SAGBRUK I LOSBYDALEN.....	69
11.2: SETRE I LØRENSKOG:	69
11.3: ØVRIGE MINNER I MARKA:	69
12. SAMFERDSEL	70
12.1: DEN GAMLE KONGEVEIEN/DEN STRØMMENSKE KONGEVEIEN	70
12.2 STIKKVEI MELLOM FJELLVEIEN OG MARCUS THRANES VEI	70
12.3: GAMLEVEIEN/DEN GAMLE STRØMSVEI	71
12.4: JERNBANE	71
12.5: ØVRIGE MINNER KNYTTET TIL SAMFERDSEL	71
13. STØTTEORDNINGER FOR TILTAK:	72
14. LITTERATURLISTE:	73

Vedlegg 1: Kart over planens registreringer i utbygde områder

Vedlegg 2: Kart over planens registreringer i Marka

1. Mål og retningslinjer for vern

1.1. Ansvarsfordeling

Kulturminner og kulturmiljø er samfunnets felles hukkommelse, og kulturminnevernet er en del av det overgripende miljøvernet. St.meld. nr. 19 "Nye oppgaver for lokaldemokratiet" – regionalt og lokalt nivå, og NOU 2002:1 "Fortid former framtid" er statlige føringer når det gjelder kulturminnevernet, og Miljøverndepartementet vil gradvis overføre ansvar og myndighet fra staten til kommunene i perioden 2002-2005.³

Kommunen har i dag et ansvar for vedtak om bruk og vern av kulturminner gjennom formålsparagrafen i plan- og bygningsloven (§2). Kommunen har gjennom sin arealplanlegging og byggesaksbehandling ansvar for at det blir tatt hensyn til kulturminner og kulturmiljøer ved utarbeidelse av arealplaner og ved behandling av dispensasjonssøknader og byggesaker. Dette gjelder kulturminner og kulturmiljøer av både nasjonal, regional og lokal verdi. Kommunen har ikke forvaltningsansvar etter kulturminneloven.

Fylkeskommunen forvalter et statlig ansvar for kulturminneinteressene på regionalt nivå. I tillegg til en rådgivende funksjon overfor kommunene etter plan- og bygningsloven, er utvalgte oppgaver og myndighet etter kulturminneloven delegert fra Riksantikvaren til fylkeskommunen.

Fylkeskommunen har ansvaret for å vurdere og gi uttalelser til tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer av regional og nasjonal verdi, mens tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer av mer lokal verdi skal vurderes av kommunen.

Kommunesektoren har ansvar for å ivareta et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer gjennom sin planlegging. Begrepet *representativitet* innbefatter *variasjon* og *mangfold* samt det *sjeldne* og det *typiske*.

Kommunen har gjennom samfunns- og arealplanlegging etter plan- og bygningsloven et sentralt virkemiddel for å ivareta interesser innenfor kulturminner og kulturmiljøer. De har dessuten som lokal landbruksmyndighet en sentral rolle i forvaltningen av landbrukets tilskuddsordninger til kulturminner og kulturlandskap, samt behandling av søknad om nydyrking.

Sikring og aktiv bruk av kulturhistoriske verdier og kvaliteter i våre fysiske omgivelser skjer i stor grad gjennom tilfredsstillende forvaltning, gjennom egeninnsats, kommunalt planarbeid og i arbeidet med by- og tettstedsutvikling.

Akershus fylkeskommune er delegert forvaltningsmyndighet for kulturminnevernet etter kulturminneloven.

³ St.Meld. nr 19 (2001-2002).

1.2. Nasjonale mål og retningslinjer

St. meld. Nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner fremmer regjeringens mål for kulturpolitikken som følgende:

- *Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på som bruksressurs og grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping.*
- *Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer som dokumenterer geografisk, sosial, etnisk, næringsmessig og tidsmessig bredde skal gis varig vern gjennom fredning.*

I behandlingen av St.meld nr. 8 Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand (1999-2000), ga Stortinget tilslutning til følgende mål som trekker opp to perspektiver på vern:

- *Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og ivaretas som bruksressurser, og som grunnlag for opplevelse og videreutvikling av fysiske omgivelser.*
- *Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på i et langsiktig perspektiv som kunnskapsressurs og som grunnlag for opplevelse.⁴*

De nasjonale resultatmålene for vern av kulturminner og kulturmiljøer oppsummeres slik:

- *Minske tapet av kulturminner generelt.*
- *Fjerne etterslep når det gjelder behov for istandsetting og vedlikehold av det representative utvalget av kulturminner og kulturmiljøer.*
- *Sikre en bedre representativitet i utvalget av varig vernet kulturminner og kulturmiljøer.*

1.3. Regionale mål og retningslinjer

Regionkontor Landbruk utarbeidet i 2004 *Landbrukets tiltaksstrategier i Lørenskog, Nittedal, Oslo, Rælingen og Skedsmo*.

Når det gjelder kulturlandskapet, fremmes følgende prioriteringer:

- Holde gamle beiter åpne.
- Ivareta biologisk mangfold.
- Vern av kulturminner og kulturmiljøer/bygninger.
- Tilgjengelighet – tilrettelegging for allmennheten.

I Fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus, vedtatt den 14. juni 2007 er hovedmålet for den fremtidige kulturminnepolitikken i Akershus følgende:

- Kulturminner og kulturmiljøer skal ivaretas som samfunnsverdi og være positiv ressurs for samfunnsutviklingen i Akershus.
- Kulturarven skal være kilde til kunnskap, opplevelse og inspirasjon, og den skal bidra til kulturell forståelse, stedsidentitet, tilhørighet, trivsel og verdiskaping.

⁴ St.prp. nr 1 (2004-2005) s 1, samt Riksantikvaren: "Mål" hentet fra: http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om_Riksantikvaren/Vernestrategi/?module=Article, Dato 07.02.05.

1.4. Kommunale mål og retningslinjer

”Lørenskog i et nytt årtusen, kommuneplan: 2003-2014-2020” fremhever viktigheten av det å: ”*ta vare på sammenhengen og helheten i et miljø, ikke bare enkeltstående verneverdige bygninger eller andre kulturminner. Vern av disse er derfor en viktig del av miljøvernet og har etter hvert fått en mer sentral plass i forvaltningen*”:⁵

Mål for bevaring av kulturminner og kulturmiljø:

- *Lørenskog kommune skal bevare markerte landskapstrekk, kulturmark og kulturminner som viktige elementer for opplevelse og kunnskapsspredning.*⁶

Kommunens politikk når det gjelder utnyttelse av arealer i kommunen er formulert som følgende:

- *Området skal fortettes med boliger slik at utbyggingspresset på landbruksarealer og Marka kan lettes.*

2. Planens formål

- *Registrere og fremme bevaring av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap:*
 - Danne grunnlag for bevaring og forvaltning av kulturhistoriske verdier i kommunen.
 - Sikre at Lørenskog kommune ivaretar kulturminner som gir kommunen dens egenart.
 - Sikre et representativt utvalg verdier slik at minner fra Lørenskogs kulturhistorie kan bidra til forståelsen av en kontinuerlig kulturhistorisk linje.
- *Forutsigbarhet i byggesaker:*
 - Skape forutsigbarhet i saker hvor kulturminner inngår.
- *Kunnskap og formidling av kulturhistoriske verdier i Lørenskog:*
 - Skape forståelse for kulturminnenes verdi.
 - Åpne for bedre utnyttelse/bruk av kulturminnene i formidling.
- *Integrering/bruk av kulturminnene:*
 - Synliggjøre de kulturminnene, kulturmiljøene og det kulturlandskapet som finnes i kommunen slik at dette kan bli tilgjengelig for folk og danne grunnlag for skapelsen av stedstilhørighet i kommunen.

3. Kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap

3.1. Definisjoner

I Kulturminnelovens § 2 er kulturminner og kulturmiljøer definert som følgende:

⁵ ”Lørenskog i et nytt årtusen, kommuneplan 2003-2014- 2020. 11 juni 2003”, s: 18.

⁶ ”Lørenskog i et nytt årtusen, kommuneplan 2003-2014- 2020.Vedlegg, Samlet oversikt over mål og strategier, 11 juni 2003” s: 12.

Kulturminner:

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokalteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Kulturmiljø:

Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Europeisk landskapskonvensjon definerer *landskap* slik:

(Kultur-) landskap:

Et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreget er et resultat av påvirkning fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer.

Et kulturlandskap er landskap som rent fysisk er preget av menneskelig virksomhet.⁷

Kulturmark:

Kulturmark er betegnelse på vegetasjon som er blitt kultivert. Begrepet er ofte knyttet til eldre landskapstyper. En kulturmarkstype er enten dannet gjennom skånsom påvirkning over lang tid, ved beiting eller høsting, eller ved mer direkte inngrep som sviing, rydding, lauving, dyrking og skogsdrift.

3.2. Registrering av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Lørenskog kommune

Lov om kulturminner fremmer et viktig skille mellom *før-reformatoriske kulturminner* og *nyere tids kulturminner*. Med før-reformatoriske kulturminner forstås kulturminner fra oldtiden og middelalder (kulturminner fra før 1537). Etter kulturminnelovens § 4 er alle faste kulturminner fra tiden før 1537 automatisk fredet. Det knytter seg bestemmelser i forhold til aktivitet rundt denne type kulturminner:

- § 3 i Kulturminneloven: *Forbud mot inngrep i automatisk fredete kulturminner. Ingen må – uten at det er lovlig etter § 8 – sette i gang tiltak som er egnet til å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredete kulturminne etter fremkalle fare for at dette kan skje.*

I tillegg til før-reformatoriske kulturminner, er alle til enhver tid erklærte stående byggverk med opprinnelse fra perioden 1537 - 1649 automatisk fredet etter kulturminnelovens § 4, dersom ikke annet er bestemt av vedkommende myndighet.

En viktig forutsetning for arbeid med og planlegging i forhold til kulturminner, er registreringer. Registreringene er viktig både når det gjelder å få oversikt over hvilke

⁷ Christensen, Arne Lie: *Det norske landskapet*, 2002.

kulturhistoriske verdier som finnes i kommunen og når det gjelder å synliggjøre disse for folk. Det er foretatt ulike typer registreringer med utgangspunkt i forskjellige tema, noe som vil ligge til grunn for planens innhold og vurderinger.

Før-reformatoriske kulturminner:

Kjente kulturminner fra før 1537 er registrert i Fornminneregisteret, som nå er integrert i Riksantikvarens database Askeladden, og er automatisk fredet. Enkelte registreringer kan være upresise. Status som *ikke fredet* eller *uavklart*, kan være at registratoren har vært i tvil om objektene er eldre enn 1537 eller om det kan være løsfunn av oldsaker i dyrket mark. Løsfunn blir vanligvis ikke regnet som faste fornminner, men kan være en indikator på bortpløyde forhistoriske boplasser. Ny vurdering av registreringer blir inidlertid alltid foretatt i forbindelse med tiltak. Ansvar for før-reformatoriske kulturminner ligger hos kulturvernmyndighetene på fylkesnivå. I Lørenskog kommune er det registrert i alt 40 objekter i Fornminneregisteret, hvorav 25 av disse er automatisk fredet, mens 15 har status som *ikke fredet* eller *uavklart*. Ved reguleringsplaner blir det som regel foretatt arkeologiske søk i henhold til kulturminnelovens § 9, for å avklare hvorvidt planer kan komme i konflikt med automatisk fredete kulturminner som ikke er kjent fra før. Slike fornminner har som regel ikke synlig markering på markoverflata.

Nyere tids kulturminner:

Kulturminner yngre enn fra 1537 og eldre enn fra 1900 er registrert i SEFRAK-registeret foretatt av Sekretariat for faste kulturminner i Norge. I Lørenskog foregikk denne registreringen mellom 1983 og 1985, og rettelser er foretatt så sent som i 1990. Registreringen tar hovedsakelig for seg bygninger og bygningsmiljøer, enkelte husmannsplasser både med og uten ruiner, samt tekniske kulturminner. I Lørenskog ble 220 objekter registrert. Det finnes ikke formelt vern for kulturminner fra nyere tid som ikke er fredet ved vedtak eller som ikke er regulert til spesialområde bevaring i henhold til pbl. 25.6. Når kulturminner/-miljøer reguleres til bevaring gis det egne bestemmelser for spesialområde bevaring i reguleringsplanen.

På grunnlag av SEFRAK-registreringen, ble det laget en rapport og tilhørende katalog med registreringsskort. Rapporten inneholder analyse av byggeskikk og en presentasjon med mange av kulturminnene som er registrert. Kartkatalogen inneholder mer detaljerte registreringer i forhold til hvert enkeltobjekt. Informasjonen på registreringsskjemaene er oppdatert under planprosessen.

I SEFRAK er det registrert svært få byggverk fra etter 1900. Tiden etter 1900 er ikke, sammenlignet med tiden før 1900, belyst grundig i bevaringssammenheng.

Kulturlandskap:

I 2001 ble det foretatt en landskapsanalyse av jordbrukslandskapet i Lørenskog kommune. Analysen ble foretatt av Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold på oppdrag fra Lørenskog kommune, og den behandler bl.a. kulturlandskapet i kommunen. Analysen har, sammen med SEFRAK-registeret, vært svært viktig som grunnlag for planens vurdering av kvaliteter og bevaring i forhold til kulturlandskapet i Lørenskog.

”Grøntstruktur plan for Romerike” tar for seg regionen og de kvalitetene som kulturmiljøer er bærer av ut fra nasjonal og regional verdi samt som sammenhengende kulturlandskap og kulturmiljø av lokal verdi.

3.3. Status for kulturminner i Lørenskog kommune

- Lørenskog kommune har en rekke kjente automatisk fredete kulturminner. Lørenskog kirke er kjent som eneste bygning i kommunen med fredningsstatus.
- Lørenskog kommune har ingen vedtaksfredete kulturminner.
- Det er en mulighet for at det i kommunen finnes to bygninger fra før 1649, som dermed er automatisk fredet etter lov om kulturminner (Heggedalen husmannsstue 96/1, og Morkbråtan husmannsstue 91/1). Heggedalen husmannsstue er av svært høy kulturhistorisk verdi, og det bør søkes fredningstiltak dersom bygningen ikke er automatisk fredet etter Lov om kulturminner.
- Losbydalen spesialområdet er i kommuneplanen vernet som spesialområde med formål landskapsvern og kulturminnevern. Reguleringsplanen for Losbydalen Spesialområde, plan nr 43-8-03 ble vedtatt den 31.08.05.
- Solheim skole er regulert til spesialområde bevaring i reguleringsbestemmelser for Lørenskog sentralområde – Kjenn, Reguleringsplan nr. 22-7-07 datert 01.04.02, revidert 21.01.03. Arbeidet med rehabilitering av det gamle skolebygget er igangsatt.
- For Lørenskog grønne sentrum er det avholdt en arkitektkonkurranse som dannet grunnlag for reguleringsplan for området. Kommunestyret vedtok planen den 26.06.07.
- Restaurering av Hammer bru inngår i Lørenskog kommune, tekniske tjenesters virksomhetsplan for 2005. Tekniske tjenester har i samråd med bl.a. veimuseet og Akershus fylkeskommune arbeidet for å ivareta de kulturhistoriske verdien på Hammer bru. Arbeidet var ferdigstilt i 2007.
- I Skårer Ødegård/Robsrud området er arkitektkonkurranse med henblikk på foretting avsluttet. Planprogrammet lå ute til offentlig ettersyn vinteren 2006 og ble vedtatt den 19.06.06. Det tas sikte på å la gårdsmiljøet på Skårer Ødegården bli stående.
- Når det gjelder funn av automatisk fredete kulturminner ved Robsrud, er det utarbeidet en rapport fra Akershus fylkeskommune som gjennomgår disse.
- Fjellhamarvassdraget er en del av Osloomarkavassdragene og er varig vernet mot kraftutbygging – verneplan 1 vedtatt av Stortinget 6 april 1973.
- Det er utarbeidet skjøtselplan for kulturlandskapet på henholdsvis Bjørnholt gård, ravinen ved Østbyenga og Losby Besøkgård.
- Kulturlandskapet langs Ellingsrudelva: Groruddalen historielag har tatt initiativ til rydding og skilting av kulturminnene tilknyttet tidligere mølle i nordre del av det beskrevne kulturlandskapet.

4. Bevaring og formidling av kulturminner i Lørenskog kommune

4.1. Historikk og karakteristiske trekk ved kulturarven i Lørenskog kommune

Geografisk plassering og karaktertrekk

Lørenskog kommune ligger tett på Oslo i vest og Lillestrøm i øst. Området har vært et viktig passområde mellom Oslodalen og Romeriksslettene helt fra folkevandringstiden (ca. 400-600 e.kr) og framover. Av bygdas gårder har ca. halvparten navn som viser at de er fra hedensk tid,

hvorav en del av disse kan være fra før vikingtiden⁸. Fra jernalderen (ca. 500 f.kr – 600 e.kr) lå bygdesenteret i Lørenskog rundt Lørenskog kirke, og gården Hammer er trolig bygdas eldste gård. Oldtidsveien gikk gjennom området, og den gamle kongeveien passerte Hammer og fortsatte forbi Hovelsrud til Rælingen.

I dag er Lørenskog en del av landets mest urbaniserte region. Kommunen er likevel preget av store områder med skog, Østmarka i sør og Gjelleråsmarka i nord. Markaområdet er karakterisert ved nord-sør gående daler.

Leirjorda har gitt navn til kommunen. *Lørenskog*, avledet fra *Leireimskóg*, betyr grenseskogen med leirheimen. Navnet må oppfattes som et distriktsnavn heller enn navnet på en gård. *Heim-* navnet forteller at det alt bor folk her ved navngivningen og navnet er eldre enn de eldste gårdsnavnene i Lørenskog som er avledet fra naturnavn (Hammer, Li, Nes, og lignende) og vin-navnene (Leikvin, Røyrrvin) og som plasseres i slutten av eldre jernalder (før ca. 600 e. Kr.).

Leirjordsområder med ravinedaler utgjorde et landskapstrekk som tidligere preget store deler av Lørenskog, men som i dag langt på vei er forsvunnet og planert ut til jordbruksformål eller utbygging. Den nordre del av bygda sør for markagrensa i Haneborgåsen er preget av tettbebyggelse og har gjennomgått en kontinuerlig utbygging siden slutten av 1800-tallet. Særlig etter 1910 foregikk det en økning i befolkningen på grunn av innflytting til Lørenskog fra hovedstaden, og hvor gårder utparsellerte eiendommer til boliger og industriformål. Mellom 1900 og 1930 vokste nybyggerområdene frem langs jernbanen, og endret lokalsamfunnet fra bondebygd til mer å kunne karakteriseres som forstad til Oslo. Utbyggingen bredte seg sørover fra jernbanen, og på slutten av 1920-tallet ble det også foretatt en betydelig utparsellering av deler av Vallerud, og Thurmannskogen. Fra slutten av andre verdenskrig frem til ca. 1960 ble Lørenskog Boligbyggelag (LBBL) opprettet bl.a. for å bekjempe bolignøden som økte i kommunen etter krigen. Områder ble satt av til boligbygging, og det ble behov for å bygge flerfamilieboliger av forskjellig karakter. Firemannsboligene ble forstadium til blokkene og med boligbyggelagets bygninger utvikles arkitekturen i kommunen mot en mer urban retning.

I overgangen mellom markaområde i sør og tettbebyggelsen i nord, finner vi jordbruksområder preget av små til mellomstore bruk hvor hovedsakelig kornproduksjon har dominert, men hvor det også har vært og delvis er dyrehold. Det har til dels vært sammenhengende jordbrukskultur fra yngre steinalder (ca. 4000-1800 f.kr) til i dag. Mange gårdsbruk lå øde i tiden etter svartedauden fra 1349 og de neste 200 år frem til ca. 1550 da folketallet igjen var kommet på samme nivå som det var før ødetiden. Fra ca. 1550-1770 foregikk en gjenoppbygging/gjenrydding av ødegårdene, og skogbruk med oppgangssagene fikk etter hvert større betydning som ny inntektskilde for Norge og Lørenskogs befolkning etter hvert som eksporten økte.

Næringsgrunnlag

Når det gjelder hovednæringer i området har det vært lang tradisjon for skogsdrift/industri og jordbruk, noe som har preget utviklingen av kulturlandskapet. Nyere tids kulturminner frem til 1900-tallet knytter seg derfor i hovedsak til disse driftsformene. Da vannsagen kom i bruk i

⁸ Hammer, Li (Nordli og Sørli), Nes, Røyri, Løken, Haneborg og trolig Kuland.

Norge omkring 1500 gav dette grobunn til sagbruksvirksomhet, handel med tømmer og nye arbeidsplasser innenfor bl.a. tømmerhogst, sagarbeid og plankekjøring. Det har vært flere sagbruk i Lørenskog trolig fra ut på 1500 tallet av ulike størrelser og til forskjellig bruk. Sagdriften var en virksomhet som utviklet seg fra det førindustrielle samfunn og inn i industriens tidsalder, og den holdt på mer eller mindre kontinuerlig til midten av 1900 tallet gjennom blant annet Fjeldsrud Brug (fra ca 1910)/Lørenskog Brug (fra 1927). Rester etter den opphavlige virksomheten er nå hovedsakelig å finne innenfor markaområdet,

Eldre tid/førindustriell tid:

Skogsdrift og jordbruk har dominert som næringsgrunnlag gjennom lange tider, noe som avspeiles i de kulturminnene, kulturmiljøene og kulturlandskapet som er registrert i kommunen. Størstedelen av de registrerte faste kulturminnene i Lørenskog fra før 1900 knytter seg til bygninger som har å gjøre med jordbruk, husmannsvesen og industriminne fra markaområdet. På gårdene er det især våningshus, men også stabbur og driftsbygninger som dominerer i det registrerte materialet. Typisk for gårdene i Lørenskog er hvite våningshus, røde driftsbygninger og et stabbur som danner et firkant-tun med åpning i en side. Enkelte tun er også strukket mer ut i lengden. Våningshusene er som regel i laftet tømmer i første etg. og hvor det senere er bygd på ½ etg. i reisverk. Vertikal panel enten med over- og underliggende bord eller panel med høvlet, skåret eller pløyd kant dominerer, og de fleste våningshusene har saltak.

Østlandet og Trøndelag var de områdene i Norge hvor man fikk økte klasseforskjeller rundt siste halvdel av 1700 tallet, og husmannsvesenet ble fremtredende i disse områdene som et resultat av dette. I dag finnes det på landsbasis få godt bevarte eksempler på denne kulturminnetypen som kan bidra til å fortelle om husmannsfamilienes historie. I Lørenskog har det vært et utbredt husmannsvesen og en rekke husmannsplasser ligger enten i ruiner hvor man kan ane grunnmuren, eller at den tidligere husmannsplassen er gjengrodd og sporene etter den er borte. I alt kjenner man til 250 navngitte husmannsplasser i Lørenskog, hvor mange av disse bare eksisterte i en kort periode. Størst tetthet av husmannsstuer/-plasser der husmannsstua og eventuelt tilhørende uthus fremdeles står og vitner om husmannsvesenets levevilkår, finnes i Losbydalen rundt Mønevann.

Industriens gjennombrudd

Etter at jernbanen ble anlagt (I Lørenskog: 1852 som del av jernbanen mellom hovedstaden og Strømmen) og særlig rundt 1900, kom det ny industri til Lørenskog som følge av at avstanden til hovedstaden ble kortere. De første nye bedriftene var Excelsior Limfabrikk (1883), navnet brukes fortsatt på området hvor fabrikken stod, og Fjeldhammer Brug (1895), som i dag er i drift med annen produksjon og annet navn. Denne industrien ble starten på en utvikling med tilflytting fra hovedstaden til Lørenskog, og hvor nordre del av "bygda" ble forstad til Oslo. Flertallet av de nye innbyggerne hentet likevel inntekten fra Oslo.

I kjølvannet av denne tilstrømmingen av folk, ble det bygget boliger av flere typer der sosiale og økonomiske forhold var forankret. Hyttene som vokste frem langs jernbanen og i områder langs Gamleveien vest for Skårer var utgangspunkt for mange som ville slå rot i Lørenskog. Hyttene er viktige kilder til kunnskap både når det gjelder sosiale og økonomiske forhold, men også når det gjelder den fysiske utformingen av områder hvor denne utvikling har gått fra for eksempel å være et gårdsmiljø med jorder, til at jordene ble grunn for hyttebygging i

bolignødens tid de første tiårene av 1900 tallet, og hvor hyttene senere ble omdannet til/erstattet av bolig.

Industrien knyttet til vinteren:

En viktig næringskilde som knytter seg til vinterens kulturlandskap, var arbeid med is. Fra slutten av 1800 tallet ble isblokker hentet fra dammer og tjern om vinteren og solgt bl.a. som kjøleelementer til meierier. Isen ble også solgt og eksportert i forbindelse med eksport av ferskvarer. Mot slutten av 1800-tallet var det derfor en enorm etterspørsel etter is, og i Lørenskog var det særlig fra Langvannet og Mønevann det ble skåret is. Det ble bygget ishus ved bl.a. Langgrunna og veier ble viktige for å transportere isen.

Vinterens kulturlandskap samt kunnskap om utnyttelse av de ressursene som var til stede om vinteren er viktig i bildet av livet i Lørenskog der aktiviteter knyttes til årstidene.

Historiske kommunikasjonslinjer:

Utover på 1600 tallet og frem til 1850 årene var hestetransport fra alle sagbrukene i området et viktig innslag i næringsbildet vinterstid. Transporten foregikk langs den gamle Strømsveien som også var en viktig kommunikasjonslinje for pilegrimer. I kristen tid besto ferdefolket i stor grad av pilegrimer, og byggingen av Lørenskog kirke i siste halvdel av 1100-årene viser at reiseruten deres i store trekk må ha gått omtrent der den senere Strømsveien vokste frem. Rundt 1800 fikk Strømsveien status som kongevei. I 1912 ble det anlagt ny vei fra Furuset til Strømmen. Den ble lagt noe lenger nord enn den gamle Strømsveien. De to veiene fikk navnene Strømsveien og Gamleveien.

Den Strømmenske Kongevei, den tidlig anlagte veien som ligger i forlengelse av Gamleveien og Hovelsrudveien, gikk gjennom Lørenskog og Rælingen. Den ble bygget for å sikre forsyningene mellom Kristiania og Basmo festning i Aremark kommune sør for Hemnessjøen. I dag går denne veien under navnet *Kongeveien*, og blir brukt både til turgåing og som kommunikasjonsledd.

I 1854 åpnet offisielt hovedbanen mellom Kristiania og Eidsvoll. Som følge av jernbanens inntog, tok plankekjøringen, som tidligere hadde foregått med hest langs Strømsveien til Kristiania, slutt. Transporten av trelast ble overtatt av jernbanen. I forlengelse av jernbanens inntog i Lørenskog, ble det i 1861 anlagt privat jernbanespor fra Losby til nåværende Fjellhamar stasjon. Lørenskog fikk ikke stoppested langs hovedbanen før 1898 da det ble laget stoppested på Robsrud. 8 år senere ble Robsrud etablert som stasjon.

Kulturminner i Lørenskog

Hovedvekten av kulturminner registrert i kommunen, knytter seg som nevnt til jordbruket i form av bygninger/bygningsmiljøer, husmannsplasser samt til skogbruket i form av rester etter sagbruksvirksomhet. Typisk for den eldre bebyggelsen i Lørenskog er spredt gårdsmiljø med jordbrukslandskap mellom gårdene. Husmannsplassene er oftest plassert i skogbryn, i overgang mellom skogen og jordbrukslandskapet hvor jorda er grunnlendt. I disse områdene

finner vi flere rester etter eldre kulturmark, hvor denne er i ferd med å gro igjen på grunn av manglende bruk.

Videre er det en rekke spor etter før-reformatorisk menneskelig aktivitet som ikke i samme grad knytter seg til bestemte næringsgrunnlag.

De registrerte kulturminnene i Lørenskog kommune er knyttet til sentrale registre og inneholder i hovedsak faste kulturminner⁹ fra før 1900 og kommunen har ikke eget register over lokalt kartlagte kulturminner. Planen vil foreslå enkelte objekter fra etter 1900 som anbefales bevaringsverdige.

Ikke alt som er registrert fra før 1900 er nødvendigvis like bevaringsverdig, og et samfunn kan ikke ivareta alt det menneskene har skapt. Dermed blir spørsmålet om hva som bør bevares og hvordan disse på best mulig måte kan bevares og opprettholde sine kulturhistoriske verdier, en vesentlig oppgave for planen.

Fordi det ikke er foretatt systematisk registrering av kulturminner fra etter 1900, utover enkelte bygninger som er tatt med i SEFRAK-registeret, vil planen peke ut objekter/miljøer som bør vurderes verneverdige i forhold til den utviklingen kommunen har gjennomgått siden 1900. Det skal nevnes at hyttene som vokste frem i første halvdel av 1900 tallet og deres historie blir ivaretatt og formidlet gjennom Røykåshytta som Lørenskog Bygdemuseum overtok i 1999. Akershus fylkesmuseum foretok på dette tidspunkt en grundig dokumentasjon av hytte ved Aasmund Vinjesvei på Fjellhamar som nå er revet og erstattet av bolig. I tillegg er det foretatt en samtidsdokumentasjon av Skårer/Solheim området i forbindelse med planer om arealendring.

Lørenskog i dag

Lørenskog som del av Oslo tettsted har ekspandert, og kommunen berøres av hovedstadens byutvikling østover, noe som medfører at det også i fremtiden vil bli behov for økt utbygging i forhold til bl.a. bolig, næringsformål og kommunikasjonslinjer. Dette har medført et press på jordbruksarealene og skogsområdene, samt et press på allerede utbygde områder, et press som ikke vil bli mindre i fremtiden. Lørenskog står foran nye store utbyggingsprosjekter, hvor forholdet mellom kulturminneverdier og andre interesser vil konkurrere om bl.a. arealer og økonomiske ressurser. Kommunen ønsker så langt det er mulig å konsentrere utbygging til Lørenskog sentralområde, og verne jordbruksområdene og Marka i søndre del av kommunen for utbygging. Lørenskogs fortettingspolitikk er dermed et grep for å bevare store deler av de helhetlige miljøene som ligger innenfor kommunens grenser. Øvrige planforslag for delområder i Lørenskog, viser også at kommunen ønsker å prioritere helhetlige miljø med vekt på områder med stor tetthet av kulturminner hvor aldersverdi og sammenheng spiller stor rolle. I prioriteringer av områder for helhetlig utbygging, kan det være en viss fare for at kulturminner fra nær fortid og samtidig ikke kommer med i vurdering som bevaringsverdige, fordi en systematisk registrering av denne perioden mangler.

⁹ Faste kulturminner forstås som generelt jordfaste, ikke bevegelige spor etter menneskelig virksomhet.(SEFRAK rapport utarbeidet for Lørenskog kommune).

4.2. Bevaringskategorier

Planen inndeler faste kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap i verneklasser på bakgrunn av verdier gradert etter følgende skala:

- F: Automatisk fredet.
- 1: Viktig i nasjonal og delvis regional sammenheng: **Fredningsverdig.**
- 2: Viktig i lokal og regional sammenheng. **Bevaringsverdig.**
- 3: Viktig i lokal sammenheng. **Har verdi i sammenheng med miljøbevaring.**
- 4: Kulturminne som er sterkt endret, men som er del av ellers verdifullt miljø, eller på annen måte har interesse som del av et miljø. Eller kulturminner hvor miljøet er borte, men hvor kulturminnet tilfører kvalitet til området rundt.

A: Fredning: Tilsvare 1 på verdiskala.

B: Bevaringsverdige: Tilsvare 2 og 3 på verdiskala.

C: Verdier som på en eller annen måte bør tas vare på: Tilsvare 4 på verdiskala.

Kulturhistoriske eller arkitektoniske verdifulle kulturminner (**A**) kan fredes (kulturminneloven § 15) dersom de er vurdert å ha nasjonal verdi.

Kulturminner/sammenhengende kulturmiljøer og/eller landskap plassert i bevaringskategori **B/ bevaringsverdige**, anses så verneverdig at Plan- og bygningsloven § 25.6 regulering til spesialområde bevaring er aktuelt som virkemiddel for forvaltning. For gårdsmiljø med drift plassert i bevaringskategori **B**, kan bevaring kombinert med landbruk være aktuelt for å bevare bygningene og kulturlandskapet gjennom opprettholdelse av funksjon/drift.

Kulturminner/sammenhengende kulturmiljøer som plasseres i bevaringskategori **C** bør vurderes bevart på en eller annen måte. Benevnelsen i seg selv gir ingen formell beskyttelse og sier ingenting om hvordan kulturminnet eller kulturmiljøet bør beskyttes. Plan- og bygningsloven §§ 74.2 og 92 kan være aktuelle som virkemiddel for forvaltning.

4.3. Satsningsområder og begrunnelse for bevaring

De registreringene som er foretatt av nyere tids kulturminner, er objektive registreringer som ikke foretar verdivurderinger og det er ikke gitt at registrerte objekter er bevaringsverdige. Som hjelpemiddel i utvelgelsen av kulturminner som anses bevaringsverdige, utarbeidet Riksantikvaren i 1987 et informasjonshefte hvor 11 delverdier ble fremmet som begrunnelse ved utvelgelsesprosessen. På 1990-tallet ble det gjennom *Lov om kulturminner*, også gitt rom for fredning av områder, kulturmiljøer. Delverdiene fungerer som kriterier for de faglige føringene og kan summeres opp som følgende:

- Identitetsverdi.
- Symbolverdi.
- Historisk verdi.
- Alder.
- Autentisitetverdi.
- Representativitet/sjeldenhet.
- Variasjon/homogenitet.

-
- Miljøverdi.
 - Pedagogisk verdi.
 - Skjønnhetsverdi, kunstnerisk verdi.
 - Bruksverdi.

Objekter og miljøer kan inneholde flere av disse delverdiene, og noen verdier veier tyngre enn andre: Bevaringskriteriene *representativitet* og *identitet* understrekes som vesentlige kriterier for bevaring, og alder vil alltid være avgjørende moment.

Planen legger særlig vekt på helhetlige miljøer og sammenhenger i utvelgelsen av bevaringsverdige kulturminner, i tillegg til at alder, identitet, autentisitet og representativitet veier tungt i verdivurdering. Det presiseres at det er behov for grundig overveielse når det gjelder eventuelle endringer av C-områder som kan få negativ effekt på områder vurdert til B i kommunedelplanen.

Kriterier for bevaring av verdifulle kulturlandskap:

- Riksantikvaren deler verdifulle kulturlandskap inn i 3 hovedkategorier¹⁰:

Representativitet/typiske landskap:

- Kontinuitet og helhetlig landskap.
- Områder typisk for en epoke.
- Områder representativt for gamle driftsformer.

Særpregede landskap:

- Særpreg.
- Sjeldenhet.

Mangfold- landskap med stor artsrikdom og variasjon:

- Kontinuitet.
- Mangfold.

- Grøntstruktur plan for Romerike vektlegger områder etter følgende kriterier:

Kulturmiljøer/automatisk fredete kulturminner:

- Landskap med lett fattbare kulturminner som samlet har stor tidsdybde.
- Områder med kulturminner som viser kontinuitet i bebyggelse og ressursutnytting.
- Områder hvor sammenhengen mellom landskap og kulturminner er tydelig.
- Landskap med kulturminner som visualiserer variasjon av kulturminner og kulturmiljøer på Romerike.

Kulturmiljøer av nasjonal og regional verdi:

- Kulturminner som er vedtaksfredet etter Lov om kulturminner. Rundt bygninger og kulturmiljøer er det angitt et så stort område som anses nødvendig for å ta vare på kulturminnets omgivelser.

¹⁰ Riksantikvaren: "Nasjonale verdier og vern av kulturmiljøer", 1993, s: 86.

-
- Kulturmiljøer og historiske monumenter av nasjonal interesse.
 - Kirkesteder med omgivelser.
 - Industrimiljøer av regional interesse.
 - Ferdselsårer av regional interesse.

Sammenhengende kulturlandskap/kulturmiljø av lokal verdi:

- Landskap som er karakteristisk for ulike deler av Romerike.
- Sammenhengende strukturer i landskapet som krysser kommunegrensene. Innenfor visse områder finnes både bevaringsverdig kulturmiljøer og bygningsmiljøer/anlegg som i seg selv ikke er bevaringsverdig.
- Avgrensede landskapsrom/landskapsdrag med godt bevart/karakteristisk kulturmiljø.
- Kulturmiljø som i utgangspunktet er av lokal verdi, men hvor byggeskikk, utbyggingsmønster, terrengtilpasning med mer viser regionale variasjoner.
- Større jordbruksområder hvor bygningsmiljøet og bosetningsmønsteret er godt bevart og hvor nyere tiltak ikke har forringet kulturmiljøet vesentlig. Fravær av spredt bebyggelse er tillagt vekt.

Satsningsområder i Lørenskog:

På bakgrunn av de kriteriene som Riksantikvaren legger vekt på: *alder, autentisitet, representativitet og identitet*, bør følgende punkter legges vekt på i forhold til bevaring av kulturminner i Lørenskog kommune:

- De fleste i Lørenskog bor i områder uten faste kulturminner i sin umiddelbare nærhet. Bevaring av de gjenværende faste kulturminnene i disse områdene er derfor nødvendig for at enkelte steder ikke helt skal miste trådene tilbake til tidligere tider. Disse trådene er viktige for stedsidentiteten og for innbyggernes mulighet til å oppleve en sterkere tilhørighet til stedet.
- Lørenskog kommune er en kommune med stort utbyggingspress. Kommunen har valgt å fortette i nordre del og la landbruksarealene ligge som en "buffer" mot Marka i sør. Kulturminnevernet innenfor landbruksområdet bør også legges vekt på sammenhengende, geografisk/visuelle helhetlige miljøer, for eksempel bestående av flere gårder som i kulturlandskapet leses i forhold til hverandre, og hvor man anser byggeskikken som godt bevart. Kulturlandskapet sør for Gamleveien samt området *Lørenskog grønne sentrum* bør derfor opprettholdes som et sammenhengende kulturlandskap og "buffer" mot Marka. Deler av dette området blir fremhevet som *bevaringsverdig* i planen, mens resten vurderes til bevaringskategori C/ verdier som på en eller annen måte bør tas vare på.
I kommunen finner vi ofte områder kategorisert i bevaringskategori C i nær tilknytning til områder kategorisert til B. Det er viktig å se disse områdene i sammenheng og hvordan ev. endringer i C området vil virke inn på helheten og de verdiene som B-området representerer. En ev. utbygging av et C-område kan få store negative konsekvenser når det gjelder opprettholdelse av verdier innenfor B-området. C-områder som befinner seg i tett bebygde strøk, kan være viktige når det gjelder å få en forståelse av stedets historie og identitet, selv om mye er blitt forandret i årenes løp. Avveininger i slike tilfeller bør foregå på en måte hvor man tar i betraktning verdier innenfor det aktuelle stedet samt undersøker om man kan finne tilsvarende verdier andre steder i kommunen.

- Kulturminner kan også ses i en sammenheng hvor funksjon/bruk av disse, arkitektonisk uttrykk med mer, er det interessante heller enn umiddelbar geografisk nærhet mellom objektene. Kommunen bør også forholde seg til at kulturminnene kan leses i en sammenheng som ikke umiddelbart knyttes til geografiske avstander, men hvor det kan være andre forbindelseslinjer som knytter objektene sammen.

4.4. Planmessige virkemidler

Kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap som ikke kommer inn under en formell form for vern, men som likevel vurderes som en viktig del av kulturarven, kan støtte seg til det eksisterende lovverket. I det følgende listes opp relevante paragrafer innenfor de ulike lovene.

Plan- og bygningsloven

Plan- og bygningsloven er kommunenes viktigste redskap for å ivareta hensynet til kulturminner og kulturmiljøer. I bevaringssammenheng er den et dynamisk virkemiddel ved at planer rulleres. I formålsbestemmelsen til plan- og bygningsloven stiller loven krav om at den også skal danne grunnlag for vedtak om bruk av vern og ressurser, noe som også inkluderer kulturminner og kulturmiljøer:

§2 Formål – utdrag: ”planlegging etter loven skal....gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser, utbygging, samt sikre estetiske hensyn. Gjennom planlegging og ved særskilte krav til det enkelte byggetiltak skal loven legge til rette for at arealbruk og bebyggelse blir til størst mulig gagn for den enkelte og samfunnet.”

De mest aktuelle paragrafene i forhold til vern av kulturminner og kulturmiljøer er følgende:

- § 25.6 Reguleringsformål: ”I reguleringsplanen avsettes i nødvendig utstrekning: 6. Spesialområder: herunder Områder med bygninger og anlegg som på grunn av historisk, antikvarisk eller annen kulturell verdi skal bevares”.
- § 74.2: *Planløsning og utseende: Kommunen skal se til at ethvert arbeid som omfattes av loven, blir planlagt og utført slik at det etter kommunens skjønn tilfredsstillende rimelige skjønnhetshensyn både i seg selv og i forhold til omgivelsene. Tiltak etter denne lov skal ha en god estetisk utforming i samsvar med tiltakets funksjon og med respekt for naturgitte og bygde omgivelser. Skjemmende farger er ikke tillatt og kan kreves endret. Kommunene kan utarbeide retningslinjer for estetisk utforming av tiltak etter loven.*
- § 92 *Andre bestemmelser:....Ved endring av bestående byggverk og ved oppussing av fasade gjelder § 74. nr. 2 tilsvarende. Kommunen skal se til at historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi som knytter seg til et byggverks ytre, så vidt mulig blir bevart.*

Følgende sitater/sammendrag fra PBL er særlig relevante for kulturmiljø og kulturlandskap:

- §§ 9-3, 20-1 og 25 (sammendrag): *Kommunen skal gjennom planlegging samordne den fysiske, økonomiske, estetiske og kulturelle utvikling innenfor sine områder. Fylkeskommunen skal gi kommunen nødvendig hjelp i arbeidet med vernetiltak.*
- Det er mulig i den enkelte sak, å sette vilkår knyttet til en tillatelse gitt i henhold til plan- og bygningslovens § 93. Vilkåret må imidlertid stå i rimelig forhold til den

tillatelse som blir gitt. Det kan dermed settes krav til dokumentasjon av en bygning som blir tillatt revet, slik at kunnskapen om bygningen blir opprettholdt selv om bygningen blir borte.

Lov om kulturminner:

Kulturminnelovens formål er bl.a. at kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som en del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Loven skal sikre varig vern av et representativt utvalg kulturminner og kulturmiljøer. Fredete kulturminner skal være av nasjonal interesse – som kilder til kunnskap og som grunnlag for opplevelse. Innenfor hvert fylke er vedkommende fylkeskommune rette myndighet etter kulturminneloven for forvaltning av fredete kulturminner og for å gi uttalelse til planer og tiltak som kommer inn under reglene om undersøkelsesplikt.

Kulturminneloven gir hjemmel til å frede kulturminner og områder ved enkeltvedtak etter § 15. *Interiører kan bare sikres gjennom fredning etter kulturminneloven.*

Ved riving eller vesentlige endringer av bygninger fra før 1850, er det etter kulturminnelovens § 25 *meldeplikt til fagmyndighet.*

Lov om naturvern

Kulturminner og kulturlandskap kan også sikres i medhold av naturvernloven. Kulturminner kan inngå som en del av verneformålet ved opprettelse av nasjonalparker og landskapsvernområder. Disse kan omfatte både natur- og kulturlandskap. Det er her nødvendig å nevne naturminneparagrafen i naturvernloven. Denne er blant annet benyttet til å gi vern til *biologiske kulturminner*:

§11 i lov om naturvern: *Geologiske, botaniske og zoologiske forekomster som har vitenskapelig eller historisk interesse eller som er særpregede, kan fredes som naturminne.*

Jordloven

§1.3: *Ein samfunnsgavnleg bruk inneber at ein tek omsyn til at ressursane skal disponerast ut frå framtidige generasjonar sine behov. Forvaltninga av arealressursane skal vera miljøforsvarlege og ta vare på areal og kulturlandskap som grunnlag for liv, helse og trivsel for menneske, dyr og planter.*

4.5. Andre virkemidler

De fleste kulturminnene fra nyere tid kommer ikke inn under formelt vern. Kommunen bør ha tilbud om faglig veiledning til eiere ved søknad om endringer på alle typer eldre bygninger.

Det bør eksistere saksbehandlingsregler som sikrer at fylkeskultursjefen trekkes inn som rådgivende instans i saker som gjelder meldepliktige og søknadspliktige arbeider på bevaringsverdige bygninger.

4.6: Formidling av kulturminner i Lørenskog:

Kulturhistoriske vandringstier:

Lørenskog kommune inneholder landskap med kulturhistorisk innhold hvor det vil være positivt å tilrettelegge områder for friluftaktiviteter.

Forvaltning:

- Ved utarbeidelse av kulturhistoriske vandringstier er det viktig å vurdere både bevaring av områdets historie slik den kommer til uttrykk gjennom de kulturhistoriske elementene, og tilgjengelighet for friluftaktiviteter i forhold til hverandre.
- Det anbefales å benytte allerede eksisterende veifar, stier eller lignende elementer i landskapet heller enn å opprette nye for å binde kulturminnene sammen i landskapet.
- Der hvor det ev. utarbeides nye stier, bør man ta høyde for det omkringliggende landskapet: naturlige formasjoner i landskapet kan ha blitt benyttet i forhold til for eksempel et anlegg, og formasjonene blir dermed en del av forståelsesgrunnlaget for de menneskeskapte kulturminnene.
- Skilting bør foretas på en måte som tar hensyn til kulturlandskapet både når det gjelder bruk av materialer og når det gjelder størrelse og plassering.

5. Handlingsplan

Kommunedelplanen vil bli brukt som et av grunnlagene når det utarbeides reguleringsplaner for bruk av areal i Lørenskog. Kommunedelplanen vil være retningsgivende i forhold til arealbruk og interesser i kommunedelplanen vil bli vurdert opp mot andre interesser i området når reguleringsplan skal utarbeides og på den måte bli innarbeidet i kommuneplanens arealdel.

5.1: Forslag til konkrete tiltak vedrørende kulturvernarbeidet

- Digitalisering av planen
Det bør settes av midler til at planens områder blir digitalisert slik at dataene inngår i kommunens kartverk. Digitalisering bør foregå i nær fremtid.
- Skilting og skjøtselsprogram
Det bør igangsettes skilting og skjøtselsprogram for automatisk fredete kulturminner, samt sammenhengende kulturlandskap hvor dette er naturlig.
I skilt- og skjøtselsplanen for Akershus fylkeskommune er det plukket ut to lokaliteter i Lørenskog: Hammer og Haneborgåsen.
- Veiledningstjeneste
Alle eiere som har eiendom som vurderes fredningsverdig, bevaringsverdig eller verdier som på en eller annen måte bør ivaretas, tilskrives og informeres om eiendommens

kulturelle verdi og bes ta kontakt med bygningsmyndighetene før meldepliktige ombygninger igangsettes eller når utvendig vedlikehold ønskes igangsatt. For denne type oppgaver bør det nedsettes en gruppe med kompetanse innenfor historiske byggverk, som kan bistå i et veiledningsforhold til grunneiere. (se punktet nedenunder)

- **Samarbeid med eksterne instanser**
Det foreslås å opprette samarbeid mellom kommunen, landbruksmyndighetene og vernemyndighetene for behandling av søknader som angår endringer på gårdsbebyggelse. Samarbeidet bør også resultere i en kompetansegruppe som kan fungere som en serviceinstans for eiere med kulturhistorisk sett verdifulle bygninger.
- **Støyskjermingstiltak**
Støyskjermingstiltak skal inneholde en estetisk vurdering av forholdet til omgivelsene vedrørende omfang, materialbruk og fargevalg.
- **Restaurering av steinkistedemning/tømmerkistedemning**
Det er flere steinkistedemninger/tømmerkistedemninger i Lørenskog. Ingen av disse er godt bevart. Det bør settes av penger til å restaurere en av disse. Her bør det legges vekt på følgende:
 - Steinkistedemningen er en del av et større og sammenhengende miljø der demningen forteller om funksjonen innenfor en sammenheng.
 - Steinkistedemningen bør ligge i terreng som er lett tilgjengelig med henblikk på formidling.Et sted hvor forholdene ligger til rette for dette finner vi i anlegget ved Ellingsrudelva.
- **Dokumentasjon av bebyggelse på Fjellhamar/Grønlia**
Fjellhamar/Grønlia området er preget av stor variasjon innenfor arkitektur og det var her Lørenskogs første senterbebyggelse ble etablert. Området står ikke i nær framtid overfor store endringer i arealutnyttelsen. En dokumentasjon av området vil kunne fremme elementer som er viktige for forståelsen av byggeskikken i vår nære fortid uten at planer for ny arealbruk vil virke inn på vurderinger. Lørenskog kommune bør søke å bevare et hyttemiljø på sitt opprinnelig sted som kan vise Lørenskogs tidlige historie som forstad til Oslo.
- **Dokumentasjon av bebyggelse på Kjenn**
På Kjenn og Solheim finner vi også et sammensatt og variert bygningsuttrykk med hovedvekt fra etter krigen. Området kan med fordel bli gjenstand for nærmere dokumentasjon.
- **Rydding og skilting av anlegg langs Ellingsrudelva**
Kulturlandskapet innbefatter rester etter drift både under vann, i strandsonen og i landsonen.
Det bør settes i gang tiltak for å rydde og skilte kulturlandskapet langs Ellingsrudelva. Groruddalen historielag har tatt initiativ til et samarbeid bl.a. Med Lørenskog historielag, Lørenskog kommune og grunneier til rydding og skilting av deler av anlegget: den del som er tilknyttet den tidligere mølle i nordre del av det beskrevne kulturlandskapet.
- **Rydding og skilting av anlegg langs Losbyvassdraget.**

Kulturlandskapet innbefatter rester etter drift både under vann, i strandsonen og i landsonen. Det bør settes i gang tiltak for å rydde og skilte kulturlandskapet langs Losbyvassdraget.

- **Prioritering av restaurering og/eller bruk**
 - Av kulturlandskapet Jonsrud
 - Oppfordre til restaurering og bruk av Granlund bolighus (107/7).
 - Oppfordre til restaurering og bruk av Nedre Feiring hovedhus (93/1).
 - Oppsyn med og bruk av stabburet på Fjellhamar gård (107/1).

- **Registrering**
 - Koier knyttet til tømmerdrift i Marka bør registreres.
 - Tømmerveiene etter tømmerdriften i Marka bør registreres.
 - Bunkersene i Nesåsen fra den kalde krigen bør registreres. Museumsplan for Lørenskog kommune 2001-2005 legger opp til skilting og kart over lokalhistoriske vandringer. Museumsplanen bør også vurdere å integrere bunkersene i de lokalhistoriske vandringer.
 - Boliger knyttet til sykehuset (Ahus), til arbeidernes rangordning og til sykehusets utvikling, bør registreres.
 - Rester etter husmannsplasser i Marka bør registreres
 - Kulturminner knyttet til motstandsbevegelsen under 2. verdenskrig bør registreres.

- **Fredning av Heggedalen husmannsstue (96/1)**

I Lørenskog finnes en tidligere husmannsstue, Heggedalen (96/1), som trolig er fra tidlig 1600 tallet. Dersom denne ikke er automatisk fredet, noe som undersøkes mens planarbeidet pågår, bør kommunen undersøke muligheter for å frede bygningen. Det bør være i kommunens interesse å bevare husmannsstua med grue, samt bidra med økonomiske midler for å restaurere denne. Kommunen bør sammen med eier vurdere fremtidig eierskap av stua.

- **Fredning av Fredheim skole (95/5)**

Fredheim skole er av nasjonal og regional interesse med henblikk på arkitektur- og industrihistorie. Videre er skolen viktig i lokal sammenheng bl.a. når det gjelder stedsidentitet.

5.2. Anbefalinger for oppfølging av arbeidet med kulturarven

- **Bevaring av kulturarven som en kontinuerlig prosess**

Arbeidet med kulturarven er en kontinuerlig prosess. Arkeologiske undersøkelser og registreringer blir gjennomført i sammenheng med utbyggingsplaner og reguleringsplaner, noe som fører til at antall kjente automatisk fredete kulturminner endres. Det blir samlet inn ny kunnskap om lokalhistorien, og vitensfeltet om vår nære fortid utvides. Lørenskog kommune er preget av befolkningsvekst og presset på arealene vil være sterkt også i fremtiden. Dette kan medføre endringer i forhold til den verdi man tillegger de enkelte kulturminnene. Planen kan derfor ikke være statisk, men må ajourføres eller rulleres med jevne mellomrom.

Fornminner:

Nye funn må tas inn i planen. Akershus fylkeskommune skal kontaktes ved behov for avklaring vedrørende kulturminner.

Etterkrigstidens boligmiljø:

Boligområder som inneholder miljø fra etterkrigstiden hvor det autentiske preget er opprettholdt, bør gjennomgå en mer omfattende registrering enn det har vært rom for under arbeidet med planen. Områdene bør vurderes med henblikk på at en av disse vil bli bevart som helhetlig miljø.

- **Estetiske retningslinjer:**

Det foreslås utarbeidelse av estetiske retningslinjer for kommuneplanen, hvor følgende punkter blir innarbeidet:

- I alle plan- og bygesaker skal det inngå en redegjørelse for og en vurdering av tiltakets estetiske kvaliteter, både i forhold til seg selv, omgivelsene og fjernvirkning.
- Det skal legges avgjørende vekt på å bevare landskapssilhuetter.
- Det skal utarbeides særskilt estetisk analyse der byggverk vil få en fjernvirkning eller lokaliseres som landemerke.
- Ved byggetiltak nær fredete og bevaringsverdige kulturminner skal det legges vekt på helhetsvurdering.
- All skilting og reklame av vesentlig størrelse skal vurderes. I sentra, ved større byggetiltak og langs større samferdselsårer, skal det redegjøres for skilting og reklame. Det kan kreves at skiltplan skal inngå i beskrivelse av bygningers fasade.
- Ved planlegging og bygging av vei, bane og andre samferdselstiltak skal det stilles krav til og redegjøres for estetiske tiltak.

5.3: Forslag til retningslinjer for saksbehandling av kulturminner/kulturmiljø/kulturlandskap:

Bevaringsverdige bygninger og bygningsmiljøer

- Ved nye planer for fortetting, utbygging eller lignende skal prioriterte enkeltbygninger innenfor planområdet søkes innarbeidet i planen og reguleres til spesialområde bevaring. Når bygninger eller miljøer reguleres til spesialområde bevaring skal det utarbeides reguleringsbestemmelser. Retningslinjer gir ingen juridiske bindinger for vern av kulturminner/-miljøer. Reguleringsbestemmelsene utarbeides for hver plan, men ofte inneholder de i hovedsak det som her foreslås som retningslinjer. I tillegg kan det lages mer spesifikke bestemmelser for den enkelte plan.
- Inntil kommunen får kulturminnefaglig kompetanse skal søknadspliktige og meldepliktige arbeider på bygninger som er registrert med nasjonal/regional bevaringsverdi sendes fagmyndigheten i fylkeskommunen.
- For gårdsbebyggelse og tilhørende kulturlandskap der reguleringsplan utarbeides med henblikk på bevaring, kan følgende tilføyelser gjelde i reguleringsbestemmelsene:
 - Bygningsmassens karakter med tilhørende beite og jorde opprettholdes.
 - De bevaringsverdige bygningene i området må ikke rives.
 - De bevaringsverdige bygningene i området reguleres med eksisterende etasjeantall og gesimshøyder.
 - Ved utbedring og reparasjon av bygningene (byggningskonstruksjoner, vinduer, panel, takstein og andre bygningselementer) skal de gamle materialene i størst mulig grad benyttes.
 - Det skal søkes om tillatelse før alle konstruktive og eksteriørmessige forandringer foretas. Ev. endringer må følge nåværende eller dokumentert tidligere bygningsuttrykk.
 - Før godkjenning gis, skal det innhentes uttalelse fra antikvarisk myndighet.
 - Dersom bevaringsverdige bygninger på grunn av brann eller annen uopprettelig skade må erstattes med nybygg, kan det stilles krav om utforming og tilnærmet samme plassering, volum og form som opprinnelig bygning.

For bygninger/bygningsmiljøer som blir foreslått regulert til spesialområde bevaring, kan følgende tilføyelser vurderes:

- De bevaringsverdige bygningene i området må ikke rives.
- De bevaringsverdige bygningene i området reguleres med eksisterende etasjeantall og gesimshøyder.
- Ved utbedring og reparasjon av bygningene, innbefattet byggningskonstruksjoner, vinduer, panel, takstein og andre bygningselementer, skal de gamle materialene i størst mulig grad benyttes.
- Det skal søkes om tillatelse for igangsetting før alle konstruktive og eksteriørmessige forandringer foretas.
- Før godkjenning gis, skal det innhentes uttalelse fra antikvarisk myndighet.
- Dersom bevaringsverdige bygninger på grunn av brann eller annen uopprettelig skade må erstattes med nybygg, kan det stilles krav om utforming og tilnærmet samme plassering, volum og form som opprinnelig bygning.

Kulturminner i LNF- områdene:

- Ved søknad om fysiske tiltak i LNF-områdene må konsekvenser for bevaringsverdige kulturminner utredes. Det bør stilles krav om reguleringsplan når områder som inngår i planen blir berørt.
- Det bør stilles krav om bebyggelsesplan for å sikre at all ny bebyggelse eller endringer på bygninger i LNF-område blir tilpasset eksisterende bygningsmiljø/gårdsmiljø og strukturen i landskapet.

6. Områder med fredete kulturminner

I Fornminneregisteret er det registrert kulturminner med status henholdsvis *automatisk fredet* og *ikke fredet* eller *uavklart*. Når objekter er registrert i Fornminneregisteret, skal fagmyndigheter varsles dersom endringer i området vil foregå på en måte hvor de registrerte objektene blir berørt. Mens planarbeidet pågår, blir objekter med uklar vernestatus undersøkt.

6.1: Gravrøysene i Haneborgåsen

6.2: Losby

6.3: Hammer

6.4: Naturdannelse: Kråkåsen

6.5: Robsrud

6.6: Fredete trær

6.7: Marka

Forvaltning av fredete kulturminner:

- § 6 i Lov om kulturminner: *Med til et automatisk fredet kulturminne som nevnt i § 4, hører et område rundt dets synlige eller kjente ytterkant så langt det er nødvendig for å verne det mot tiltak som nevnt i § 3 første ledd. Området fastsettes særskilt av vedkommende myndighet etter loven. Inntil et område som nevnt i første ledd er særskilt avgrenset, omfatter det et fem meter bredt belte regnet fra kulturminnets synlige ytterkant.*

6.1: Gravrøysene i Haneborgåsen

Status

Det er registrert 8 gravrøysen fra bronsealderen i Haneborgåsen. Se vedlegg *Oversikt over objekter registrert i Fornminneregisteret*.

Forslag til øvrig forvaltning:

For å gjøre disse kulturminnene mer tilgjengelig for publikum, foreslås det tiltak som vil bedre informasjon om kulturminnene og deres status som fredet, samt rydding av en kultursti til de forskjellige kulturminnene.

6.2: Losby

Status

Det finnes en rekke automatisk fredete kulturminner i området som tilhører Losby Bruk. Størst tetthet av fornminner finnes rundt Østmork og ved Lia. Ved Østmork er det registrert 3 steinrøyser/rydningsrøyser og 1 stk. steingjerde. Ved Lia er det registrert 7 stk. steinrøyser. I tillegg er det registrert hulvei, rydningsrøys, røys og steinbrudd i området. Se vedlegg *Oversikt over objekter registrert i Fornminneregisteret* i bakgrunnsdokumentet.

6.3. Hammer

Status

Hammerområdet rommer to objekter som er automatisk fredet etter § 4 i Lov om kulturminner: Lørenskog kirke og Hammer kilde/Olavskilden. I tillegg er det i Fornminneregisteret registrert en vei som ikke er automatisk freda. Bygningslokalitet beskrevet som Lørenskog kirkested, refererer til Lørenskog kirke som er automatisk fredet.

Forvaltning

Fornminneregistrerte kulturminner som ikke har status som automatisk fredet, kreves, etter § 9 i Lov om kulturminner, meldt til fagmyndigheter ved endringer som vil påvirke disse.

6.4: Naturdannelse: Kråkåsen

Kråkåsen naturdannelse skal behandles som et automatisk fredet kulturminne.

6.5: Robsrud

Det har hittil vært kjent ett mulig automatisk fredet kulturminne, en gravhaug, i planområdet. Gravhaugen ble registrert i forbindelse med regulering av Coca-cola tapperiet, og ved en feil er ikke gravhaugen registrert i Riksantikvarens database "Askeladden". Området Robsrud er i senere tid undersøkt av fylkeskommunen på bakgrunn av reguleringsplan for Postens Østlandsterminal som skal bygges på området. Etter arkeologiske søk i 2005 ble det påvist 7 automatisk fredete kulturminner i dette planområdet.¹¹ Fylkesrådmannen tilrår ut fra en helhetlig vurdering at det gis dispensasjon fra kulturminnelovens § 8, 4 ledd for de 7 kulturminnene.¹²

¹¹ De registrerte automatisk fredete kulturminnene i planområdet er som følgende: R91748: kokegrop og 10 nedgravinger datert til middelalder. R91749: Bosetningsspor bestående av en grøft og 22 nedgravinger (middelalder). R9150: 1 gravrøys, 1 kokegrop, 14 nedgravinger (bronsealder/jernalder). R91751: område med funn av flint (mulig eldre steinalder). R91752: 1 gravrøys og 3 nedgravinger. Røysa er sterkt skadet av potetkjeller. R91753: 1 hulvei (vikingtid). R91754: Bosetningsspor bestående av 7 nedgravinger (trolig jernalder)
¹² "Lørenskog kommune. Regleringsplan for Østlandsterminal for Posten Norge AS. Robsrud. GBNR 105/1 oversendelse til Riksantikvaren for behandling i hht kulturminneloven § 8 4 ledd. Datert 29.09.2005.

6.6: Fredete trær

I Lørenskog er det fredet to trær på bakgrunn av sin historiske forankring:

Furu på Kjenn: "Svenskefuru" blir knyttet til historien om Karl den 12.s eget følge som tok seg en hvil ved Langvannet da han kom over fra Rælingen på en rekognoseringsstur. Furutreet er fredet etter § 1, 2 ledd i lov om naturvern av 1954.

Eik på Kurland: "Kurlandseika" er tuntreet som i 1960 målte 420 cm rundt stammen fra bakken, skal etter folketradisjonen være plantet av en munk som drev hagebruk på Kurland på 1500 – tallet. Eiketreet skal være avmerket på svenskekongen Karl den 12.s kart fra 1716. I 1962 ble Eika fredet etter § 1, 2 ledd i lov om naturvern av 1954.

6.7: Marka

Det er funnet rester etter steinalderboplass på et nes ved Nordre Krokvann mellom Lørenskog og Rælingen. Stedet er ikke avmerket i Fornminneregisteret. Her kan det finnes kulturminner som er automatisk fredet.

7. Bevaringsverdige gårds- og bygningsmiljøer

Der bebyggelsesstrukturen på gårdstunene er godt ivaretatt, blir gårdstun med bygninger fra før 1900 vektlagt når det gjelder vurdering av verdi. Innenfor et helhetlig bygningsmiljø kan verdi av enkeltbygg variere.

7.1: Registrerte kulturminner/kulturmiljø.

- 7.1.1: Rasta gård (100/2 og 100/432) Bevaringskategori C.
- 7.1.2: Skårer Ødegård (106/1) Bevaringskategori B.
- 7.1.3: Knatten (107/20) Bevaringskategori B.
- 7.1.4: Bygningsmiljøet Losby Bruk (91/1, 91/16, 91/18, 91/19) Bevaringskategori B.
- 7.1.5: Setermiljøet Ryensetra (91/1) Bevaringskategori B.
- 7.1.6: Kirkerud/Nordenga (90/7) Bevaringskategori B.
- 7.1.7: Bjørnholt gårdsmiljø (89/1) Bevaringskategori B.
- 7.1.8: Kirkerud bygningsmiljø (flere) Bevaringskategori B.
- 7.1.9: Bygningsmiljøet Nordre og Søndre Hauger (97/1 og 97/5, 96/1) Bevaringskategori B.
- 7.1.10: Gårdsmiljøet Rud (95/1) Bevaringskategori B.
- 7.1.11: Grinerud gårdsmiljø (95/2) Bevaringskategori C.
- 7.1.12: Kulturmiljøet Vålerveien (92/6, 92/10, 92/13, 94/1, 91/3, 92/4, 92/2 og 92/18) Bevaringskategori C.
- 7.1.13: Kulturmiljøet Feiring (93/2, 93/3, 93/1, 98/3) Bevaringskategori B.
- 7.1.14: Hammer/Torshov/Røyri/Nordli: Lørenskog grønne sentrum (flere).
- 7.1.15: Skårer gård: (101/45) Bevaringskategori B.
- 7.1.16: Løken gård: (100/1) Bevaringskategori B.
- 7.1.17: Bårli gård (81/1) Bevaringskategori B.
- 7.1.18: Hovelsrud gård (84/1) Bevaringskategori B.
- 7.1.19: Nyborg gårdstun (97/9) Bevaringskategori B.
- 7.1.21: Bjørndalen gårdstun (96/2) Bevaringskategori B.
- 7.1.21: Jonsrud husmannsplass (97/7) Bevaringskategori B.

7.1.1: Rasta gård: 100/2 (i miljø med 100/432)

Kartref: KM.1 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **C**.

Vurdering:

Tunet har en kvalitet i det området det ligger, gårdsmiljøet har også smie plassert i forhold til inntunet, som gjør gården interessant. På tunet er det bare våningshuset som er registrert fra før 1900. Egenverdi til bolighuset er høy i denne beliggenheten også fordi området rundt viser spor etter endring i tunets plassering. Tunet ligger i et utbygd område og gir kvaliteter til omgivelsene.

Forvaltning:

- Gården ligger i et område regulert til boligformål og jordet nord for gården er lagt ut til friområdet. Friområdet vil trolig bli berørt av utvidelse av industriområdet øst for gården.
- Det foreslås en generell hensyntagen etter plan- og bygningsloven §92.
- Det foreslås at man spesielt tar hensyn til tunets karakter slik det er i dag¹³, plassering av smie i forhold til tunet, samt våningshusets spor etter tiden da tunet lå nordvendt. Det bør også ved eventuelle endringer vurderes hvorvidt man kan beholde elementer i friområdet, som jordvei og pæretre.

7.1.2: Skårer Ødegård: 106/1

Kartref: KM.2 i vedlegg 1 til del 1.

Gårdstunet: Bevaringskategori: **B**.

Våningshuset: Bevaringskategori: **B**.

Stabburet: Bevaringskategori: **B**.

Vurdering:

Gårdstunet rommer høye kulturhistoriske kvaliteter. Skårer Ødegården er eneste gjenværende gårdstun nord for jernbanelinjen og gården er viktig i lokalhistorisk sammenheng. Gården opprettholder en tradisjonell tunform og inneholder også store estetiske kvaliteter.

Forvaltning:

- For følgende bygninger gjelder Lov om kulturminner § 25 vedrørende meldeplikt til offentlige organer: **Våningshus**, **Stabbur** (usikker alder på stabburet, men mulig fra før 1850).
- Gården ligger i et område som i kommuneplanen er avsatt til blandet sentrumsbebyggelse definert ved: *lokalsenter med areal til offentlig formål ved Skårerødegården. Kommuneplanen vedtatt 09.05.07 viser kommunedelplan og/eller reguleringsplan under arbeid(rød skravor).*

¹³ Beskrivelse av gårdens verdi: se Del 2: Bakgrunnsdokumentet.

- Ved endringer i området bør tunet få opprettholde sin form og karaktertrekk, og tunplassen bør bevares slik den er i dag.
- Det må også vurderes hvorvidt det er mulig å beholde drengestua som en del av gårdsmiljøet, det naturlige buskaset på nordsiden av tunet, samt gårdsveien (Ødegårdsvei) som går forbi gården og runder gårdens nordøstre side.

7.1.3: Knatten: 107/20

Kartref: KM.3 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori: **B**.

Vurdering

Selve husmannsstua anses bevaringsverdig da det er en av de få gamle husmannsstuene utenfor Losbyområdet som fremdeles er bebodd. Det opprinnelige grunnplanet er lett leselig i bygningen både innvendig og utvendig. Stabbur og låve, plassering av garasje og dyrking av mindre jordlapp, gir stedet plasspreg og må ses som deler av et helhetlig miljø.

Forvaltning:

- Husmannsstua er omfattet av § 25 i Lov om kulturminner, vedrørende meldeplikt.
- Plassen ligger innenfor område i kommuneplanen avsatt til rensespark, men tunet blir ikke berørt av disse planene.
- For øvrige bygninger som ikke har høy egenverdi, foreslås det en generell hensyntagen etter plan- og bygningsloven § 92, med vekt på plassens karakter.

7.1.4: Bygningsmiljøet Losby Bruk

Kartref: KM.4 i vedlegg 1 til del 1.

Hele bygningsmiljøet vurderes som bevaringskategori **B**:

Bygningsmiljøet består av følgende objekter:

91/16: Losby, hovedbygning: eldre del.	Kartref: KM.4a) i vedlegg 1 til del 1.
91/16: Losby, sjåførbolig/Oppigard	Kartref: KM.4b) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Tomta 2 stk. arbeiderbolig, uthus	Kartref: KM.4c) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Losby, låve	Kartref: KM.4d) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Stall	Kartref: KM.4d) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Grythaugen, arbeiderbolig	Kartref: KM.4e) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Østmork, bolighus	Kartref: KM.4f) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Garterud, husmannsstue, uthus	Kartref: KM.4g) i vedlegg 1 til del 1.
91/18: Sotue, husmannsstue, uthus	Kartref: KM.4h) i vedlegg 1 til del 1.
91/19: Steinbråtan, uthus	Kartref: KM.4i) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Søndre Tangen, husmannsstue	Kartref: KM.4j) i vedlegg 2 til del 1.
91/1: Nordre Tangen, husmannsstue, fjøs	Kartref: KM.4k) i vedlegg 2 til del 1.

91/1: Finnland, husmannsstue	Kartref: KM.4l) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Østmorksaga	Kartref: KM.4m) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Sandstykket, arbeiderbolig	Kartref: KM.4n) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Møllerenga	Kartref: KM.4o) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Sagenga, husmannsstue	Kartref: KM.4p) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Lia, husmannsstue	Kartref: KM.4q) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Skolehuset	Kartref: KM.4r) i vedlegg 1 til del 1.
91/1: Morkbråtan, husmannsstue, bolighus	Kartref: KM.4s) i vedlegg 1 til del 1.

Vurdering:

Bygningsmiljøet er uttrykk for et helhetlig samfunn tilknyttet sagvirksomheten i Losbyvassdraget. Bygningenes form, størrelse og deres plassering i forhold til hverandre, samt det samlede antall av bygninger med hovedbygningen som sentrum er viktig i forståelsen av den historie som området representerer, historien om Losby Bruks` storhetstid.

Forvaltning:

- Hoveddelen av bygningsmassen ligger innenfor reguleringsplan Golfbane – del av Losby Bruk, plan nr. 43-8-04, en del av bygningsmassen ligger inn under reguleringsplan for Losbydalen spesialområde, plan nr. 43-8-03, et fåtall av bygningene ligger innenfor LNF- område med formål landbruk.
- Iflg. reguleringsplan Golfbane – del av Losby Bruk, plan nr. 43-8-04 gjelder følgende bestemmelser vedrørende bevaring av bygninger:
 - § 4: Eksisterende våningshus skal bevares og utnyttes til konferansesenter/ golfklubblokaler. Alt utvendig rehabiliterings- og reparasjonsarbeid skal være en rekonstruksjon av bebyggelsens opprinnelige fasader. Til- eller påbygg tillates ikke ut over mulig tilbygg innen regulert grense for bebyggelse.

Eksisterende sjåførbolig (Oppigard) skal bevares og benyttes til samme formål.

- Innen landbruksområdet og spesialområde – bevaring av bygninger/jord- og skogbruk § 5 skal følgende bygninger bevares: *Stabbur samt arbeiderboligene Tomta og Grytehaugen. Alt utvendig rehabiliterings- og reparasjonsarbeid på disse byggene skal være en rekonstruksjon av bygningens opprinnelige fasader. Bygningene tillates ikke til- eller påbygget. Dersom disse bygningene brenner, kan de bygges opp i tilsvarende størrelse. I tillegg skal eksisterende driftsbygning (låven) i størst mulig grad søkes bevart.*
- § 7: Spesialområde – bevaring av kulturlandskap/jord og skogbruk:
 - a) *Området er av vital kulturhistorisk verdi, og revitalisering og opparbeiding av området skal ta utgangspunkt i kulturinteressene.*
 - b) *Møllehullet og sagbruket skal bevares. Alt utvendig rehabiliterings- og reparasjonsarbeid skal være en rekonstruksjon av opprinnelig utseende. Trelastlageret i nord tillates revet.*

-
- Plan nr. 43-8-03 *Reguleringsplan Losbydalen spesialområde* regulerer følgende bygningsmiljøer til bevaring: Lia: skolehuset, Østmork, Sandstykket, Møllerenga, Sotue, Garterud, Finnland, Søndre og Nordre Tangen, Steinbråtan.
 - Bygningsmassen som er nevnt ovenfor og som ikke inngår i de nevnte bestemmelser (Stall og låve v/besøksgården samt bygningsmiljøet på Morkbråtan) foreslås regulert til spesialområde bevaring jf. plan- og bygningsloven § 25. 6.
 - Følgende bygninger er omfattet av § 25 i Lov om kulturminner vedrørende meldeplikt:
 - Eldre del (vestre del) av hovedbygningen.
 - Tomta: Søndre arbeiderbolig kan være eldre enn 1850.

7.1.5: Setermiljøet Ryensetra

Kartref: S. 6 i vedlegg 2 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

91/1: Seterstue.

91/1: Uthus.

Vurdering:

Setra har ung bygningsmasse, men er det eneste gjenværende seteranlegget i Losbyskogen med seterhus. De øvrige er nedlagt og opprinnelige hus er borte. Selv om det trolig var flere hus på setra, opprettholder stedet preg av seteranlegg.

Forvaltning:

- Seteranlegget ligger innenfor Markagrensa.
- Bygningsmiljøet bevares best gjennom bruk.

7.1.6: Kirkerud/Nordenga: 90/7

Kartref: KM.5 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

Vurdering:

Tunet har en rektangulær form og er plassert i ulendt beliggende område noe som har påvirket tunets karakter. Gården ligger i visuell kontakt med Bjørnholt og det kulturlandskapet som ligger mellom gårdene. Nordenga med sin lange tunform og Bjørnholt med det tradisjonelle åpne tunet, gir til sammen et godt bilde av ulike tradisjoner hvor terrenget spiller inn på byggeskikken.

Forvaltning:

- Tunet ligger innenfor Losbydalen spesialområde.

- Reguleringsplan for Losbydalen spesialområde foreslår Nordenga regulert til landbruksformål og bygninger og gårdstun til spesialområde bevaring. Dette vil ivareta de kulturhistoriske verdiene området inneholder da bygningene og kulturlandskapet best bevares gjennom bruk.

7.1.7: Bjørnholt gårdsmiljø: 89/1

Kartref: KM.6 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

Bygningsmiljøet inkluderer følgende bygninger: Våningshus, drengestue, stabbur og låve.

Våningshus: Bevaringskategori **B**.

Stabbur: Bevaringskategori **B**.

Drengestue: Bevaringskategori **B**.

Låve: Bevaringskategori **C**.

Vurdering:

Bjørnholt er et tradisjonelt åpent firkant-tun, hvor de fleste bygningene er fra før 1900. Gårdstunet har opprettholdt tradisjonell byggeskikk, og bygningsmassen med form og plassering er viktig også i det øvrige miljøet som vi finner langs Kirkerudveien.

Forvaltning:

- For våningshuset gjelder § 25 i Lov om kulturminner vedrørende meldeplikt til fagmyndighet.
- Dersom stabburet er eldre enn fra 1850 gjelder § 25 i Lov om kulturminner vedrørende meldeplikt til fagmyndighet.
- Bygningsmiljøet går inn under reguleringsplan for Losbydalen spesialområde bevaring.
- Tunet bør beholde sin karakter som dannes av bygningenes utforming og plassering av bygninger i landskapet og deres plassering i forhold til hverandre.
- For kulturlandskapet rundt gården er det utarbeidet en skjøtselplan som skal:
 - Ivareta gamle kulturmarkstyper og det biologiske mangfoldet som er knyttet til disse.
 - Utvikle og opprettholde et landskapsbilde av høy estetisk verdi.
 - Opprettholde leveområder og spredningsveier for planter og dyr.

7.1.8: Kirkerud

Kartref: KM.7 i vedlegg 1 til del 1.

Bygningsmiljøet som dannes av følgende bygninger, vurderes som et helhetlig miljø i bevaringskategori **B**:

Nedre Kirkerud våningshus (90/5): Bevaringskategori **B**.

Nedre Kirkerud uthus (90/5): Bevaringskategori **B**.

Kartref: KM.7a) i vedlegg 1 til del 1.

Søndre Kirkerud bolighus (90/2): Bevaringskategori **C**.

Kartref: KM.7b) i vedlegg 1 til del 1.

Nordre Kirkerud våningshus (90/1): Bevaringskategori **B**.

Nordre Kirkerud uthus (90/1): Bevaringskategori **B**.

Kartref: KM.7c) i vedlegg 1 til del 1.

Vurdering:

De eldre bygningene langs den grusbelagte Kirkerudveien danner til sammen et helhetlig miljø, tross enkelte nyere bygninger som bryter med tradisjonell byggeskikk. Det er bare våningshusene/bolighus som er registrert fra før 1900, men uthusene og deres alder er likevel viktig for områdets karaktertrekk. Karakteristisk for småbrukene langs veien har vært og er fortsatt til en viss grad, at de opprinnelige tun bestående av våningshus og uthus/stabbur, ble delt ved veien som går gjennom tunet. I dag er det bare Nordre og Nedre Kirkerud som fortsatt har opprettholdt denne karakteren. Et annet karakteristisk trekk er at Kirkerudgårdene ligger forholdsvis tett, og skaper et preg av å være ei grend.

Forvaltning:

- For følgende bygninger gjelder § 25 i Lov om kulturminner vedrørende meldeplikt: Søndre Kirkerud: bolighus og trolig Nedre Kirkerud og Nordre Kirkerud våningshus.
- Bygningstiljøet ligger innenfor reguleringsplan for Losbydalen spesialområde.
- Bygningstiljøet bør i fremtiden få opprettholde karakteren der grusveien slynger seg gjennom gårdstunene og deler bebyggelsen slik vi finner det enkelte steder.
- Bygningstiljøet ved Kirkerudgårdene trenger vedlikehold for å opprettholde og øke sin verdi som del av miljøet øst for Losbyelva.

7.1.9: Bygningstiljøet Nordre og Søndre Hauger:

Kartref: KM.8 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori på bygningstiljøet: **B**.

Verdivurdering av enkeltbygninger:

97/1 og 97/5: Nordre Hauger, hovedbygning: Bevaringskategori **B**.

97/1 og 97/5: Nordre Hauger, bolighus, garasje: Bevaringskategori **C**.

97/1 og 97/5: Nordre Hauger, stabbur: Bevaringskategori **B**.

96/1: Søndre Hauger, hovedbygning: Bevaringskategori **B**.

Vurdering:

Bygningstiljøet er satt sammen av to gårdstun med gårdsvei mellom og med beite og jorde rundt. Bygningstiljøet i sine omgivelser får karakter av å være grend og kulturmiljøet må ses som helhetlig kulturmiljø bestående av de to gårdene som begge har lange tradisjoner bakover i tid.

Forvaltning:

- For Nordre Hauger hovedbygning gjelder lov om kulturminner, § 25, meldeplikt for offentlige organer.

-
- Området er i kommuneplanen avsatt til LNF- område hvor landbruk er dominerende. Området bør også i fremtiden være forbeholdt landbruk.
 - For området foreslås det regulering til bevaring kombinert med landbruksvirksomhet jf. plan- og bygningsloven § 25. 6.

7.1.10: Gårdsmiljøet Rud: 95/1:

Kartref: KM.9 i vedlegg 1 til del 1.

Gårdstunet som kulturmiljø: Bevaringskategori **B**.

Hovedbygning: bevaringskategori **B**.

Stabbur: bevaringskategori **B**.

Låve: : bevaringskategori **C**.

Vurdering:

Tunet på Rud har lange tradisjoner, og to av de eksisterende bygningene har høy alder. Tunet har opprettholdt sin lukkede tunform selv om det tidligere har vært flere bygninger på tunet. Plassering av bygninger med tunets plassering i terrenget forteller om tradisjon innen byggeskikk.

Forvaltning:

- Bygningene på tunet som er vurdert til bevaringskategori **B**, er omfattet av Lov om kulturminner, § 25, vedrørende meldeplikt.
- Bygningstiljøet er i kommuneplanen avsatt til LNF- område hvor landbruk er dominerende. Området bør også i fremtiden være forbeholdt landbruk.

7.1.11: Grinerud gårdsmiljø: 95/2

Kartref: KM.10 i vedlegg 1 til del 1.

Gårdsmiljøet Grinerud: Bevaringskategori **C**.

Bolighus: Bevaringskategori **C**.

Vurdering:

Grinerud er et tradisjonelt firkant-tun med bygninger fra etter siste halvdel av 1800 tallet. En del endringer utført på bolighuset, men det opprinnelige preget er likevel ikke borte.

Forslag til forvaltning:

- Gården er i kommuneplanen avsatt til regulert til LNF hvor landbruket er dominerende. Området bør også i fremtiden være forbeholdt landbruk.

7.1.12: Kulturmiljøet Vålerveien:

Kartref: KM.11 i vedlegg 1 til del 1.

Kulturmiljøet langs Vålerveien vurderes i sin helhet til bevaringskategori **C**.

92/6: Nordre Våler, hovedbygning: Bevaringskategori **C**.

Kartref: KM.11a) i vedlegg 1 til del 1.

92/10: Øvre Våler/Våler Mellomstua, hovedbygning: Bevaringskategori **C**.

Kartref: KM.11b) i vedlegg 1 til del 1.

92/13: Vålerenga, bolighus: Bevaringskategori **C**.

Kartref: KM.11c) i vedlegg 1 til del 1.

94/1: Skulerud hovedbygning: Bevaringskategori **B**.

Kartref: KM.11d) i vedlegg 1 til del 1.

92/3: Vesle Dalbakk: bolighus: Bevaringskategori **C**.

Kartref: KM.11e) i vedlegg 1 til del 1.

92/4: Dalbakk, bolighus: Bevaringskategori **C**.

Kartref: KM.11f) i vedlegg 1 til del 1.

92/2: Østre Våler, hovedbygning: Bevaringskategori **C**.

Kartref: KM.11g) i vedlegg 1 til del 1.

Vurdering:

Det er i store trekk et sammenhengende gårdsmiljø langs den gruslagte Vålerveien, og Vålergårdene har tradisjoner langt tilbake i tid, og hvor en del av bygningskjernene har høy alder. Tunene på Vålergårdene er i tradisjonelle firkant-tun, hvor hoveddelen av bygningsmassen er fra etter 1900. Skulerud stua er bygget over det akershusiske grunnplanet, har vært høy alder og er viktig for kommunens identitetsverdi. Dalbakk og vesle Dalbakk er tidligere småbruk skilt ut fra Våler, og plassering er her viktig for forståelsen av det helhetlige kulturmiljøet. Her finner man trolig også gammel kulturmark.

Forvaltning:

- For nevnte bygninger gjelder lov om kulturminner § 25 vedrørende meldeplikt til offentlige organer:
 - 92/6: Nordre Våler, hovedbygningen.
 - 92/10: Øvre Våler, hovedbygningen.
 - 92/13: Vålerenga bolighus.
 - 94/1: Skulerud hovedbygningen.
 - 92/2: Østre Våler hovedbygningen.
- Området er i kommuneplanen avsatt til LNF hvor landbruket er dominerende, og det grenser til Østmarka. Området bør også i fremtiden være forbeholdt landbruk.
- Området Skulerud blir av Grøntstrukturplan for Romerike vurdert som del av sammenhengende kulturlandskap/kulturmiljø av lokal verdi. Skulerudstua er av høy

alder, og tunet som ligger i grensesone mellom jordbrukslandskapet og Marka er viktig for opplevelsen av stua.

- Deler av Skulerud skog er fredet som nøkkelbiotop.¹⁴

7.1.13: Kulturmiljøet Feiring

Kartref: KM.12 i vedlegg 1 til del 1.

Området vurderes i sin helhet til bevaringskategori **B**.

93/2: Øvre Feiring, hovedbygning: bevaringskategori **C**.

93/2: Øvre Feiring: stabbur: bevaringskategori **C**.

Kartref: KM.12a) i vedlegg 1 til del 1.

93/3: Feiringhagen, hovedbygning: bevaringskategori **C**.

93/3: Feiringhagen, stabbur: bevaringskategori **C**.

93/3: Feiringhagen, stall: bevaringskategori **C**.

Kartref: KM.12b) i vedlegg 1 til del 1.

93/1: Nedre Feiring, hovedbygning: bevaringskategori **B**.

Kartref: KM.12c) i vedlegg 1 til del 1.

98/3: Finstadenga, husmannsstue: bevaringskategori **C**.

Kartref: KM.12d) i vedlegg 1 til del 1.

Vurdering:

Området ligger tett på nyere bebyggelse som danner en ”skjerm” mot jordbrukslandskapet. Likevel er området her lite påvirket av blandet bebyggelse, og bygningsmiljøene i kulturlandskapet er viktig for opplevelse av stedet, opplevelsen av tid og steds karakter for området.

Forvaltning:

- Følgende bygninger er omfattet av Lov om kulturminner § 25 vedrørende meldeplikt til offentlige organer:
 - 93/3: Feiringhagen, hovedbygning.
 - 93/3: Feiringhagen, stabbur.
 - 93/3: Feiringhagen, stall (alder er usikker, men muligens fra før 1850).
 - 93/1: Nedre Feiring, hovedbygning.
 - 98/3: Finstadenga husmannsstue.
- Finstadenga, Feiringhagen og øvre Feiring er i kommuneplanen avsatt til LNF område hvor landbruk er dominerende. Området bør også i fremtiden være forbeholdt landbruk.
- Nedre Feiring ligger innenfor Losbydalen spesialområde med formål landskapsvern og kulturminnevern. Nedre Feiring våningshus bør opprettholdes med opprinnelig utforming, noe som krever en restaurering og videre bruk av bygningen.

¹⁴ Det vises til kommunestyresak nr. 080/02 vedrørende vern av 81,8 daa i Skulerud skog.

- Ev. Endringer på eksteriøret som følge av endret bruk av bygningene må foregå på en måte der opplevelsen av gårdstun opprettholdes. Bygningsmessige detaljer som viser til samtidighet og byggestil tilsvarende det vi finner på Nedre Feiring og Finstadenga, må ivaretas.

7.1.14: Bygningsmiljøet Hammer/Torshov/Røyri/Nordli: *Lørenskog grønne sentrum:*

Tunbebyggelsen på Nordli, Torshov, Norum, Hammer- og Røyrigårdene danner i tillegg til mindre tunenheter, også en enhetlig landbruksbebyggelse. Store deler av bygningsmassen her er fra før 1900 og har både høy egenverdi og er viktig for området som helhet.

87/2: Norum, våningshus: Bevaringskategori **C**.

Kartref: KM.13a) i vedlegg 1 til del 1.

87/1: Nordre Røyri, våningshus: Bevaringskategori **B**.

87/1: Nordre Røyri, stabbur: Bevaringskategori **B**.

Kartref: KM.13b) i vedlegg 1 til del 1.

87/7: Mellom Røyri, våningshus: Bevaringskategori **C**.

87/7: Mellom Røyri, stabbur: Bevaringskategori **C**.

Kartref: KM.13c) i vedlegg 1 til del 1.

111/1: Mellom Hammer, våningshus: Bevaringskategori **B**.

111/1: Mellom Hammer, låve: Bevaringskategori **B**.

111/53: Lille Hammer, drengestue: Bevaringskategori **B**.

111/1: Mellom Hammer, stabbur: Bevaringskategori **B**.

Kartref: KM.13d) i vedlegg 1 til del 1.

111/2: Nordre Hammer, våningshus: Bevaringskategori **B**.

111/2: Nordre Hammer, stabbur: Bevaringskategori **C**.

111/2: Nordre Hammer, låve: Bevaringskategori **C**.

Kartref: KM.13e) i vedlegg 1 til del 1.

111/3: Søndre Hammer, våningshus: **Ikke verdivurdert, eier motsatte seg arbeidet.**

111/3: Søndre Hammer, låve: **Ikke verdivurdert, eier motsatte seg arbeidet.**

111/3: Søndre Hammer, redskapsskjul: **Ikke verdivurdert, eier motsatte seg arbeidet.**

111/3: Søndre Hammer, stabbur: **Ikke verdivurdert, eier motsatte seg arbeidet.**

111/3: Søndre Hammer, mjølkebu/drengestue: **Ikke verdivurdert, eier motsatte seg arbeidet.**

Kartref: KM.13f) i vedlegg 1 til del 1.

111/20: Lørenskog kirke: Bevaringskategori: **F**.

Kartref: KM.13g) i vedlegg 1 til del 1.

112/1: Torshov, drengestue: **Ikke verdivurdert, eier motsatte seg arbeidet.**

Kartref: KM.13h) i vedlegg 1 til del 1.

111/4: Hammer skole: Bevaringskategori **B**.

Kartref: KM.13i) i vedlegg 1 til del 1.

Hammer bru: Bevaringskategori **B**.

Kartref: KM.13j) i vedlegg 1 til del 1.

109/1: Nordli, drengestue: Bevaringskategori **C**.

109/1: Nordli, stabbur: Bevaringskategori **B**.

Kartref: KM.13k) i vedlegg 1 til del 1.

Vurdering:

Enkelte av byggverkene som er beskrevet i området, har høy egenverdi og verdi som del av en tunbebyggelse. Videre er byggverkene viktige for den kulturhistorien som stedet representerer: De første boplassene lå trolig under berghammeren og stedet er viktig som sentrum for trosdyrkelse. Gårdene rundt Hammer har lange tradisjoner og har i store trekk bevart den opprinnelige byggeskikken.

Forvaltning:

- Lørenskog kirke er automatisk fredet etter lov om kulturminner § 4. For bygningen gjelder særlig: lov om kulturminner §§ 3, forbud mot inngrep i automatisk fredete kulturminner, og 6, sikringssone.
- For følgende bygninger gjelder lov om kulturminner § 25 vedrørende meldeplikt til fagmyndighet:
 - 87/2: Norum, våningshus.
 - 87/1: Nordre Røyri, våningshus.
 - 87/1: Nordre Røyri, stabbur.
 - 111/1: Mellom Hammer, våningshus.
 - 111/1: Mellom Hammer, låve (usikkert når låven er fra, men trolig fra før 1850).
 - 111/1: Mellom Hammer, drengestue (usikkert når drengestuen er fra, men trolig fra før 1850).
 - 111/1: Mellom Hammer, stabbur (usikkert når stabburet er fra, men trolig fra før 1850).
 - 111/2: Nordre Hammer våningshus er muligvis fra før 1850.
 - 109/1: Nordli, drengestue. (Det er ulike opplysninger om når drengestua er fra. Iflg opplysninger fra SEFRAK`s registreringsskjema er bygningen omfattet av § 25 i lov om kulturminner.).
- For Hammer bru arbeides det med restaurering av brua. Lørenskog kommune v/tekniske tjenester vil i restaureringsarbeidet samarbeide med Veimuseet, fylkesveivesenet og Akershus fylkeskommune v/kulturavdelingen. Det er viktig at den kulturhistoriske verdien som brua er bærer av, samt det opprinnelige utseende til brua blir bevart.

7.1.15: Skårer gård: 101/45

Kartref: KM.14 i vedlegg 1 til del 1.

Området vurderes til bevaringskategori **B**.

Våningshus: bevaringskategori **B**.

Stabbur: bevaringskategori **B**.

Låvebygning: bevaringskategori **B**.

Vurdering:

Skårer gård er en del av det desentraliserte Lørenskog bygdemuseum. Gården har svært høy verdi som identitetsskaper i lokalmiljøet, og den fungerer som møteplass for lokalbefolkningen og som en grønn lunge i et område preget av markante urbane trekk.

Forvaltning:

- Gården ligger innenfor område regulert til byggeområder, offentlige formål.
- Skårer gårds bygninger: våningshus, stabbur, låve/stall/fjøs inngår i museumsplan for Lørenskog kommune. Endringer ved bygningene skal utføres på en måte der man "fryser" utviklingen til 1950-tallet. For bygningene konsentreres arbeidet til antikvarisk vedlikehold.
- Våningshuset er omfattet av § 25 i lov om kulturminner vedrørende meldeplikt til fagmyndighet.
- Tunets omkringliggende grøntarealer har stor verdi ved arrangement der muséet fungerer som møteplass. Grøntarealene bør opprettholde sin funksjon som areal for møteplass i muséets regi.

7.1.16: Øvre Løken gård: 100/1

Kartref: KM.15 i vedlegg 1 til del 1.

Gårdstunet på Løken vurderes i sin helhet til bevaringskategori **B**.

Våningshus: bevaringskategori **B**.

Stabbur: bevaringskategori **C**.

Vurdering:

Gårdstunet har lange tradisjoner: våningshuset er av høy alder, gårdens plassering i terrenget viser tydelig tradisjonell byggeskikk når det gjelder å utnytte naturens kvaliteter til gårdsdrift, og byggeskikken er dermed lett leselig. Gården ligger i et tett bebygd område, og gir kvalitet og opplevelse av kontinuitet til området.

Forvaltning:

- Gården er i kommuneplanen avsatt til byggeområder hovedsakelig boliger.
- For våningshuset gjelder § 25 i lov om kulturminner, vedrørende meldeplikt til fagmyndighet.
- Endringer ved våningshuset bør foregå slik at endringene følger en tilbakeføring til dokumentert tidligere stadier i husets historie.

7.1.17: Bårli gård: 81/1

Kartref: KM.16 i vedlegg 1 til del 1.

Gårdstun: Bevaringskategori **B**.

Våningshus: Bevaringskategori **B**.
 Låve/Fjøs: Bevaringskategori **C**.
 Drengestue/bryggerhus: Bevaringskategori **C**.

Vurdering:

Bygningene på Bårli er fra tidligst siste halvdel av 1800 tallet. Våningshuset er utført i utsøkt håndverk. Det har tidligere vært stabbur på gården som nå er revet, og det er bygd kårbolig på eiendommen. Gårdens plassering i terrenget samt tunets bebyggelse har likevel i store trekk opprettholdt sin karakter. Gården har derfor form som et tradisjonelt firkant-tun plassert på en høyde med jorder som heller nedover fra tunet. Gårdstunet har stor verdi som miljø, og det gir kvalitet til området. Tundammen er et trekk ved tunet som også øker tunets kvalitet kulturhistorisk sett.

Gården har både verdi som tun og som del av et sammenhengende jordbrukslandskap.

Forvaltning:

- Gården ligger i et område regulert til Landbruks- natur- og friluftsområder hvor landbruket dominerer. Det foreslås å opprettholde dette og at gårdstunets bygninger forvaltes i forhold til et bevaringsperspektiv, der tunets kvalitet og særpreg opprettholdes.

7.1.18: Hovelsrud gård: 84/1

Kartref: KM.17 i vedlegg 1 til del 1.

Gårdstun: Bevaringskategori **B**.
 Våningshus: Bevaringskategori **B**.
 Stabbur: Bevaringskategori **C**.

Vurdering:

På Hovelsrud er våningshuset svært gammelt (trolig fra midten av 1700 tallet) og det er godt vedlikeholdt. Tunet har form av et åpent firkant-tun og gården ligger langs den gruslagte Hovelsrudveien som fører inn mot den gamle kongeveien. Gården har både verdi som tun og som del av et helhetlig kulturlandskap

Forvaltning:

- Våningshuset er omfattet av § 25 i lov om kulturminner vedrørende meldeplikt til fagmyndighet.
- Gården er i kommuneplanen avsatt til LNF-område hvor landbruket dominerer. Det foreslås å opprettholde dette og at gårdstunet forvaltes i forhold til et bevaringsperspektiv, der tunets kvalitet og særpreg opprettholdes.

7.1.19: Nyborg gårdstun (97/9)

Kartref: KM.18 i vedlegg 1 til del 1.

Gårdstunet med bygningene: Bevaringskategori: **B**.

Vurdering:

Bygningstiljøet viser eldre byggeskikk med mange mindre uthus satt sammen på rekke, og det viser eldre tuns tilpassing i terrenget.

Forvaltning:

- Nyborg er i kommuneplanen avsatt til LNF hvor friluftsliv er dominerende/markaområde. Nyborg gårdstun bør forvaltes i forhold til et bevaringsperspektiv der tunets kvalitet og særpreg opprettholdes.
- Gårdstunet bør ses i sammenheng med Bjørndalen gårdstun, hvor karaktertrekkene ved de to tunene er ensartet og spesiell for Lørenskog, og hvor tunene og bygningenes plassering i landskapet og i forhold til hverandre, gir et helhetlig bilde av eldre byggeskikk.
- Bolighuset er omfattet av § 25 i lov om kulturminner vedrørende meldeplikt til fagmyndighet.

7.1.20: Bjørndalen gårdstun: (96/2)

Kartref: KM.19 i vedlegg 1 til del 1.

Gårdstunet med bygningene: Bevaringskategori: **B**.

Vurdering:

Bygningstiljøet viser eldre byggeskikk med mange mindre uthus satt sammen på rekke, og det viser eldre tuns tilpassing i terrenget.

Forvaltning:

- Bjørndalen er i kommuneplanen avsatt til LNF hvor friluftsliv er dominerende/markaområde. Bjørndalen gårdstun bør forvaltes i forhold til et bevaringsperspektiv der tunets kvalitet og særpreg opprettholdes.
- Gårdstunet bør ses i sammenheng med Nyborg gårdstun, hvor karaktertrekkene ved de to tunene er ensartet og spesiell i Lørenskogsammenheng, og hvor tunene og bygningenes plassering i landskapet og i forhold til hverandre, gir et helhetlig bilde av eldre byggeskikk.
- Følgende bygninger er muligens fra før 1850, og dermed omfattet av § 25 i lov om kulturminner vedrørende meldeplikt til fagmyndighet: *Våningshuset, hønsehus/grisehus, fjøs, stall/låve og stabbur.*

7.1.21: Jonsrud husmannsplass: (97/7)

Kartref: KM.20 i vedlegg 1 til del 1.

Låve og fjøs: Bevaringskategori **B**.

Hytte/tidligere husmannsstue: Bevaringskategori **C**.

Vurdering:

Bygningene og brønn er trolig fra etter midten av 1800-tallet. Bygningene og deres plassering i landskapet har særlig verdi i forhold til det helhetlige kulturlandskapet som finnes på Jonsrud. Hytte/tidligere husmannsstue har gjennomgått endring som gjør at bygningens opprinnelige karakter er noe forandret. Låve og fjøs har form og proporsjoner som viser husmannsplassens størrelse i drift.

Forvaltning:

- Jonsrud ligger innenfor markagrensa.
- Bygningene bør ses som del av et sammenhengende kulturlandskap som viser tidligere drift på stedet.
- Låve og fjøs er i svært dårlig forfatning. Det bør prioriteres en omfattende restaurering av disse.
- Kulturmiljøet Jonsrud bør bevares gjennom bruk. En mulig bruksform der området og bygningenes verdier vil bli ivaretatt etter ev. restaurering, og der kulturverdiene vil være en ressurs til området, er som friluftsbarnehage.

7.2. Forslag til lokalt verdifulle bygningsmiljøer fra nær fortid

7.2.1: Fjeldhammer Brug: Bevaringskategori: B.

7.2.2: Industrieboliger tilhørende Fjeldhammer Brug:

(113/9, 113/10, 113/3) Bevaringskategori: **C**.

7.2.3: Fjellhamar skole og lærerbolig: Bevaringskategori: C.

7.2.4: Fjellhamar sentrum blokker: Bevaringskategori: B.

7.2.5: Etterkrigsbebyggelse: Bevaringskategori: C.

7.2.1: Fjeldhammer Brug (107/11)

Kartref: KM.21 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

Vurdering:

Fjeldhammer Brug representerer kontinuitet fra det gamle sagbruksmiljøet som har vært i Lørenskog fra 1500-1600 tallet og frem til moderne industri. Fjeldhammer Brug var i mange år Lørenskogs største bedrift, og ved å etablere papirindustri blir Fjeldhammer Brug en del av

en utvikling med røtter tilbake til den gamle sagbrukskulturen. Bruket representerer en ny tid i Lørenskog med industrien som forankringspunkt.

Forvaltning:

- Fjeldhammer Brug består både av bygninger og damanlegg som knytter anlegget til dets tidlige historie. Videre har bruket utviklet nye industrier på området, en utvikling som har krevd etablering av nye bygninger. Dette viser en kontinuitet i utviklingen. Forvaltning av anlegget må innebære å opprettholde en bygningsmasse som viser denne kontinuiteten og utviklingen.
- Bruket er i store trekk preget av en enhetlig struktur tross at det er bygninger fra ulike epoker. Det helhetlige preget som fremmes gjennom arkitekturen, bør opprettholdes hvor det blir tatt hensyn til den eksisterende bygningsmassen ved ev. endringer i området.
- Særlig viktig for brukets tidlige historie og dermed for bruket som kontinuitetslinje i Lørenskogs historie, er damanlegget og bygning på vestre side av damanlegget. Bygningens fasade bør bevares med de endringene som vises her, og vedlikehold bør foretas på dette grunnlaget.

7.2.2: Industriboliger tilhørende Fjeldhammer Brug

Kartref: KM.22 i vedlegg 1 til del 1.

113/9: Granlund, Østre, Bevaringskategori C.

Kartref: KM.22a) i vedlegg 1 til del 1.

113/10: Granlund, Søndre, Bevaringskategori C.

Kartref: KM.22b) i vedlegg 1 til del 1.

113/3: Bråtan/Vittenberg, bolighus, Bevaringskategori C.

Kartref: KM.22c) i vedlegg 1 til del 1.

Vurdering:

Bygningene vurderes verdifulle som del av den første boligbyggingen i industriens kjølvann da de er en del av bolighistorien til den industrivirksomheten som foregikk ved Fjeldhammer Brug. Boligene hadde uthus i henhold til tidligere byggeskikk. På Bråtan er det også et stabbur, som er med å gi en forståelse av bygningens historie.

Bygningene gir kvalitet og dybde til det boligområdet hvor det er plassert.

Forvaltning:

- Området er i kommuneplanen avsatt til byggeområder hovedsakelig boliger.
- Det foreslås en generell hensyntagen etter plan- og bygningsloven § 92.

7.2.3: Fjellhamar skole og lærerbolig (107/762)

Kartref: KM.23 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori C.

Vurdering:

Bygningen er en del av Lørenskogs skolehistorie og viser med sin størrelse i forhold til Fredheim og Solheim skoler, en utvikling både når det gjelder skolens historie og når det gjelder Lørenskogs store befolkningsvekst i nord. Den eldre lærerboligen ligger i tilknytning til skolen og brukes i dag av helsetjenesten. Den gamle lærerboligen er, sammen med skolebygget, med å gi dybde og kvalitet til området. De to bygningene kan oppleves som sammenhengende i et miljø.

Forvaltning:

- Bygningene er i kommuneplanen avsatt til offentlige formål.
- Bygningene bør bevares som en del av Lørenskogs skoler, og opprettholdes gjennom bruk.

7.2.4: Fjellhamar sentrum blokker

Kartref: KM.24 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori B.

Vurdering:

Blokkene nordvest for Fjellhamar jernbanestasjon var de første blokkene i Lørenskog. De representerer en ny byggestruktur som brøt med byggeskikken representert gjennom gårdsbebyggelsen. Blokkenes funksjon og plassering i forhold til hverandre og omgivelsene er lett leselig og har ikke endret vesentlig karakter, og de markerer endringen i Lørenskog fra å være bygd til også å være forstad til Oslo. Like ved blokkene finner vi to firemannsboliger. Firemannsboliger blir ansett som forstadium til blokkbebyggelse, og det bør vurderes hvorvidt de to firemannsboligene i Haneborgveien bør ses som del av dette miljøet.

Forvaltning:

- Blokkene ligger i et område regulert til byggeområder, hovedsakelig boliger.
- Blokkene bør bevares med den struktur de er underlagt både når det gjelder selve bygningsutformingen og når det gjelder plassering av blokkene i forhold til hverandre og i forhold til terrenget.
- Ev. ny bebyggelse bør forholde seg til allerede eksisterende struktur og tilpasses denne.

7.2.5: Etterkrigsbebyggelse:

Blåkollen, Rolvsrud og Solheim etterkrigsbebyggelse:

Kartref: KM.25 i vedlegg 1 til del 1. (Blåkollen)

Kartref: KM.26 i vedlegg 1 til del 1. (Rolvsrud)

Kartref: KM.28 i vedlegg 1 til del 1. (Solheim)

Bevaringskategori C.

Vurdering:

- Gjenreisningshusene på Blåkollen var det første boligbyggeprosjektet som ble satt i gang av Lørenskog boligbyggelag etter 2. verdenskrig. De første bygningene som boligbyggelaget satte opp var to firemannsboliger på Blåkollen. Prosjektet startet i 1947 og ble ferdigstilt i 1950. Blåkollen, Rolvsrud og Grønli var de første tomtene boligbyggelaget fikk fra Lørenskog kommune til å starte boligbygging. Noen år senere kom utbygging av firemannsboliger på Solheim og Haneborg med samme uttrykk som vi finner for eksempel på Rolvsrud. Bygningene sett under ett som et samlet prosjekt representerer både ny byggeskikk, ideologiske strømninger og visjoner i etterkrigstiden. Bygningene som en helhet må ses som viktig ledd i utviklingen i Lørenskog fra bondesamfunn til mer urban forstad til Oslo. Etterkrigstidens bygningsmiljø bredte seg også til andre deler av bygda, bl.a. i Bråtaveien og Viggo Hansteensvei på Vittenberg.
- Boligbyggingen på Rolvsrud utgjorde borettslag som på mange måter stod i kontrast til den øvrige bebyggelsen som var rådende der gjenreisningshusene ble satt opp.
- Bygningsmiljøet på Solheim gir kulturhistorisk dybde og perspektiv til området da det i samme miljø også er boliger bygget av private og som dermed skiller seg fra boligbyggelagets arkitektur.

Forvaltning:

- Blåkollen ligger i område regulert til boligbygging, og området mellom boligene er regulert til friområde/grøntdrag. Rolvsrud etterkrigsbebyggelse ligger i et område regulert til boligbygging. Rolvsrud ligger innenfor området Skårer vest, hvor det i nær fremtid vil foregå stor utbygging. Ved slike endringer vil det helhetlige miljøet trolig komme til å endre karakter, og det kan bli nødvendig å vurdere hvorvidt det er dette eller et tilsvarende miljø som kan bevares. Når det gjelder arkitektur og plassering av bygninger, finner vi ved Blåkollen og på Rolvsrud etterkrigsbebyggelse tilnærmet de samme kvalitetene. Blåkollen var det første prosjektet som boligbyggelaget gikk i gang med, og planen foreslår at dette miljøet blir prioritert dersom en utvelgelse skal foregå.
- Bygningene sett under ett har verdier som bl.a. uttrykkes gjennom boligenes tilnærmet enhetlige form og deres plassering i landskapet og i forhold til hverandre. En bevaring av de kvalitetene som ligger i området, innebærer en forvaltning av bygningene som deler av et miljø, hvor det helhetlige miljøet ses under ett.

8. Nyere tids kulturminner i tett bebygde områder

Eldre bygninger er med å gir kvalitet til områder hvor fortetting har pågått/vil pågå. De viser en dybde i tid, og gir stedet et preg av kontinuitet.

8.1. Registrerte kulturminner/kulturmiljø

8.1.1: Haneborg hovedbygning (107/921) Bevaringskategori **B**.

8.1.2: Fjellhamar gård (107/1) Bevaringskategori **B**.

8.1.3: Granlund hovedbygning (107/7) Bevaringskategori **B**.

8.1.4: Nordre Sørli, drengestue (110/364) Bevaringskategori **C**.

8.1.5: Nordre Sørli, stabbur (110/364) Bevaringskategori **C**.

8.1.6: Benterud, tidligere våningshus (100/4, 100/10) Bevaringskategori **C**.

8.1.7: Finstad legesenter (98/6) Bevaringskategori **C**.

8.1.8: Visperud, bolighus (105/97) Bevaringskategori **C**.

8.1.1: Haneborg hovedbygning: 107/921

Kartref: K.1 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

Vurdering:

Bygningen vurderes å ha verdi både på bakgrunn av sin historie, betydning for området der den ligger, og som egenverdi. For at verdien på bygningen skal kunne opprettholdes, bør den holdes vedlike i sin nåværende stand, eller føres tilbake til dokumenterte tidligere stadier. Bygningen er fra 1820-1830 eller tidligere.

Forvaltning:

- Bygningen er omfattet av § 25 i Lov om kulturminner vedrørende meldeplikt til fagmyndigheter.
- Bygningen ligger i et område regulert til byggeområder hovedsakelig boliger.
- For bygningen foreslås regulering til bevaring i henhold til plan- og bygningsloven § 25.6, hvor område med trær langs eiendommens vestre side (ved alle) inkluderes i bevaringsområde.
- Antikvarisk vedlikehold, eller tilbakeføring til dokumenterte tidligere stadier anbefales for bygningen for å opprettholde bygningens egenverdi

8.1.2: Fjellhamar gård: 107/1

Kartref: KM.27 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

Vurdering:

Gården med hovedhus (ukjent alder) og stabbur (ukjent alder) anses å ha verdi på bakgrunn av sin historie både som del av Wincentz Thurmann Ihlens virksomhet på Fjellhamar og sin historie som kommunens administrasjonssenter fra 1920 frem til 1972. Stabburet er det eneste med klokke i Lørenskog, og størrelsen viser også gårdens størrelse. Hovedbygningen har gjennomgått vesentlige forandringer der bruksendring har satt preg på bygningen.

Forvaltning:

- Gården ligger innenfor et område regulert til byggeområder, offentlige formål.
- Gården vurderes i sin helhet (stabbur og hovedhus) hvor det foreslås en generell hensyntagen etter plan- og bygningsloven § 92.
- Hovedbygningens og stabburets alder er uvisst, eldste del av hovedbygningen er kanskje fra ca. 1860. Det er en mulighet for at bygningene kan være omfattet av § 25 i Lov om kulturminner vedrørende meldeplikt til fagmyndighet.

8.1.3: Granlund hovedbygning: 107/7

Kartref: K.3 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

Vurdering:

Bygningen vurderes å ha høye arkitektoniske kvaliteter med originale detaljer som for eksempel palladianske vinduer. Bygningen har videre estetisk potensiale, og er i seg selv interessant. Miljøet rundt bygningen er borte.

Forvaltning:

- Bygningen ligger innenfor et område regulert til byggeområder, næringsformål.
- Plan- og bygningslovens § 25.6 regulering til spesialområde bevaring kombinert med næringsformål, kan være et verktøy til å bevare bygningen gjennom bruk.
- Bygningen er i forfall, og ved at den ikke er i bruk vil forfallet fortsette og raskt gjøre ethvert restaureringsforetak mer krevende. Planen fremhever viktigheten med å restaurere bygningen som har potensiale til å bli en kvalitetsrik bolig/representasjonslokale/kontor, med mer.
- Ved ev. gjenopptagelse av bruk, bør det vurderes å tilbakeføre hage der det nå er asfaltert rundt bygningen.

8.1.4: Nordre Sørli, drengestue: 110/364 (tidligere bnr. 1.)

Kartref: K.4 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **C**.

Vurdering:

Drengestua er fra før 1880. Det er foretatt en del endringer på drengestua, men sett fra veien (husets østre side) har den opprettholdt store deler av sitt opprinnelige preg. Den tilfører området en kulturhistorisk dimensjon, samt bidrar til variasjon i et boligfelt hvor de øvrige bygningene hovedsakelig er fra nær fortid/samtid. Selve tunmiljøet har svekket verneverdi på grunnlag av vesentlige endringer, riving av bygninger samt mangel på vedlikehold av bygningsmassen og tunarealet.

Forvaltning:

- Bygningen ligger i et område regulert til byggeområder hovedsakelig boliger.
- Bygningen kan være omfattet av § 25 i lov om kulturminner vedrørende meldeplikt til fagmyndighet, da det er en mulighet for at den kan være fra før 1850.

8.1.5: Nordre Sørli: stabbur: 110/634 (tidligere: 110/1)

Kartref: K.4 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **C**.

Vurdering:

Stabburet er fra 1909, og er derfor et nyere objekt i det opprinnelige gårdsmiljøet. Stabburet gir dybde til det nåværende boligfeltet og viser tidligere bruk av området. Stabburet har trekk

som også finnes igjen ved stabburet på Nordli, der øverste ½ etg. er bygget ut, en byggestil som viser til den påvirkningen som kom fra rundt 1880-1890 av stabbur fra Telemark. Selve tunmiljøet har svekket verneverdi på grunnlag av vesentlige endringer, riving av bygninger samt mangel på vedlikehold av deler av bygningsmassen og tunarealet.

Forvaltning:

- Bygningen ligger i et område som er regulert til byggeområder hovedsakelig boliger.
- Det foreslås en generell hensyntagen etter plan- og bygningsloven § 92.

8.1.6: Benterud, tidligere våningshus (100/4, 100/10)

Kartref: K.5 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori C.

Vurdering:

Huset har i hovedtrekk opprettholdt sin karakter selv om miljøet er borte. Bygningen og tuntre gir kvalitet til omgivelsene og tilfører tidsdybde til et tett bebygd område.

Forvaltning:

- Bygningen ligger innenfor et område regulert til byggeområder, delvis knyttet til offentlige formål og delvis knyttet til sentrumsområde – blandet sentrumsbebyggelse.
- Bygningen og tuntreet bør så langt det er mulig vurderes opprettholdt som element som gir området tidsdybde.

8.1.7: Finstad legesenter (Tidligere landhandel): 98/6

Kartref: K.6 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori C.

Vurdering:

Bygningen er påbygd og har endret sin opprinnelige karakter, men den gir likevel både estetisk og kulturhistorisk kvalitet til området.

Forslag til forvaltning:

- Bygningen ligger innenfor et område regulert til byggeområde hovedsakelig boligformål.
- Det foreslås en generell hensyntagen etter plan- og bygningsloven § 92.

8.1.8: Visperud, bolighus: 105/97 (tidligere 105/4)

Kartref: K.7 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori: **C**.

Vurdering:

Bygningen gir kulturhistorisk dybde til boligområdet, og bygningen har potensiale til å øke sin verdi ved restaurering.

Forvaltning:

- Bygningen ligger innenfor et område regulert til byggeområder hovedsakelig boliger.
- Bygningen er omfattet av § 25 i Lov om kulturminner vedrørende meldeplikt.
- Det foreslås en generell hensyntagen etter plan- og bygningsloven § 92.
- For å øke den kvalitet bygningen har i området, bør bygningen restaureres tilbake til dokumenterte tidligere bygningstekniske stadier.

8.2: Forslag til bevaringsverdig kulturminne innenfor tett bebygde områder

8.2.1: Bøndernes Hus: 100/17, Bevaringskategori: **B**.

8.2.2: Solheim skole: 108/45, Bevaringskategori **B**.

8.2.3: Lørenskog stasjon: 106/115, Bevaringskategori **B**.

8.2.4: Gamle Ra-Gla: Bevaringskategori **C**.

8.2.1: Bøndernes Hus: 100/17

Kartref: K.8 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori: **B**.

Vurdering:

Bøndernes hus representerer det sosiokulturelle livet forbundet med politisk aktivitet fra tiåret etter at Lørenskog ble egen kommune, gjennom krigsårene og i etterkrigstida. I mellomkrigsårene var dette et av Lørenskogs største forsamlingslokaler, og store deler av den sosiale aktiviteten foregikk her. Bygningen er den eneste gjenværende av forsamlingshusene som kan knyttes til de sterke politiske strømningene som fulgte i kjølvannet av kommunedannelsen.

Forvaltning:

- Bygningen ligger i et område regulert til byggeområder, senterområder – blandet sentrumsbebyggelse, kontor/forretning/bebyggelse for allmenntilgjengelige formål/bevertningssteder. Boliger kan tillates.
- Bygningen bør opprettholdes til allmenntilgjengelige formål slik det brukes i dag.
- Bygningens karaktertrekk bør opprettholdes.

8.2.2: Solheim skole: 108/45

Kartref: K.9 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

Vurdering:

Solheim skole er bevaringsverdig både på bakgrunn av skole- og kommunehistorie men også som bærer av industrihistoriske så vel som arkitektoniske kvaliteter.

Forvaltning:

- Bygningen ligger i område regulert til offentlige formål.
- Eldste del av Solheim skole er regulert til spesialområde bevaring etter PBL. § 25.6.

8.2.3: Lørenskog stasjon: 106/115

Kartref: K.10 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

Vurdering:

Bygningens historie knytter seg både til stasjon på Norges eldste jernbanestrekning, til tiden da Lørenskog ble egen kommune og til den øvrige utvikling i nordre delen av Lørenskog. Videre viser den til Lørenskog som viktig kommunikasjonsledd geografisk sett og stasjonsbygningen i form av sin arkitektur viser trend i tiden innenfor offentlige byggverk.

Forvaltning:

- Bygningen ligger innenfor et område regulert til viktige ledd i kommunikasjonssystemet, jernbaneareal.
- Bygningen bør tilbakeføres til sitt opprinnelige uttrykk og bevares gjennom bruk.
- Bygningen bør reguleres til spesialområde bevaring etter plan- og bygningsloven § 25.6.

8.2.4: Gamle Ra-Gla

Kartref: K.2 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **C**.

Vurdering:

Bygningen representerer Skårer/Solheim områdets raske utvikling. Bygningen inneholder historie knyttet både til områdets tidlige industri og senere endring til handelssted.

Forvaltning:

- Bygningen bør bevares i sin opprinnelige form, med den originale fasaden og deltaljer som er tidstypiske for denne.
- Bygningen bør innarbeides i øvrige planer for området.

Det bør vurderes skilting på bygningen som kan forekomme på en måte som vil ta høyde for bygningens opprinnelige karakter.

9. Bevaringsverdige enkeltobjekter i spredt bebygde områder

9.1: Registrerte enkeltobjekter

9.1.1: Heggedalen, husmannsstue (96/1) Bevaringskategori A.

9.1.2: Frydenberg, husmannsstue (97/14) Bevaringskategori B.

9.1.3: Øvre Finstad, Stabbur (98/3)) Bevaringskategori B.

9.1.4: Vålerhagan, stabbur (92/10, 92/11) Bevaringskategori: C.

9.1.5: Steinerud, husmannsstue (106/130) Bevaringskategori: C.

9.1.6: Nesbu/Nes Nordre , våningshus (88/6) Bevaringskategori: C.

9.1.7: Nes Søndre, våningshus (88/1) Bevaringskategori: C.

9.1.8: Tidligere Nedre Østby, våningshus (84/28) Bevaringskategori: C.

9.1.9: Nedre Finstad Gård, våningshus (98/28 Bevaringskategori C

9.1.1: Heggedalen, husmannsstue: 96/1

Kartref: K.11 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori A.

Vurdering:

Bygningens alder er uvisst, men trolig er den fra tidlig 1600 tallet. Bygningen er bygget opp etter akershusisk stueform hvor dette er godt bevart og lett leselig i bygningen.

Forvaltning:

- Bygningen ligger ved grenseområdet mellom LNF- område hvor landbruk dominerer, og markagrensa.
- Dersom bygningen er fra før 1649, er den omfattet av § 4 i Lov om kulturminner vedrørende automatisk fredning. Bygningen er omfattet av § 25 i Lov om kulturminner, vedrørende meldeplikt til fagmyndigheter.
- Dersom ikke bygningen er automatisk fredet, foreslår planen at bygningen vurderes for fredning da den trolig inneholder opprinnelig grue mellom kjøkken og stue/kammers.
- Det bør utarbeides en restaurerings- og vedlikeholdsplan for bygningen. Restaureringsarbeid bør foregå i samarbeid med fagmyndighet og eier.

9.1.2: Frydenberg, husmannsstue: 97/14

Kartref: K.12 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori: B.

Vurdering:

Kunnskapsverdien som bygningen representerer vektet høyt i bevaringsperspektivet. Bygningen er trolig fra 1820, har et akershusisk grunnplan, tilbygg i nord er bygget i sinklaft, og bygningen er stort sett uforandret fra den opprinnelige formen, bortsett fra en tilbygget gang. Den er en del av husmannsvesenets historie som kan avleses via bygningene langs denne del av markagrensa, og tillegges verdi på denne bakgrunn.

Forvaltning:

- Bygningen er i kommuneplanen avsatt til LNF- område hvor landbruk dominerer. Området bør også i fremtiden være forbeholdt landbruk.
- Bygningen er omfattet av § 25 i Lov om kulturminner, vedrørende meldeplikt til fagmyndigheter.

9.1.3: Øvre Finstad, stabbur: 98/3

Kartref: K.13 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

Vurdering:

Stabburet er trolig fra tidlig 1800 tallet og er eneste bygning på Øvre Finstad som ikke er gått med i gårdsbranner. Stabburet er viktig for å opprettholde gårdsmiljøet og er med på å gi stedet identitet.

Forvaltning:

- Stabburet ligger i område som i kommuneplanen er satt av til LNF-område hvor landbruk dominerer. Planstatusen bør opprettholdes.
- For stabburet gjelder § 25 i lov om kulturminner vedrørende meldeplikt til fagmyndighet.

9.1.4: Vålerhagen, stabbur: 92/30

Kartref: K.14 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori: **C**.

Vurdering:

Bygningen har egenverdi, men det tidligere kulturmiljøet er borte og erstattet av nybygg.

Forslag til forvaltning:

- Gården ligger innenfor område som i kommuneplanen er avsatt til LNF hvor landbruket dominerer. Planstatusen bør opprettholdes.
- Det foreslås en generell hensyntagen etter plan- og bygningsloven § 92.

9.1.5: Steinerud: husmannsstue: 106/130

Kartref: K.15 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori: C.

Vurdering:

Husets egenhistorie er interessant selv om stedets opprinnelige miljø er borte. Som husmannsplass er Steinerud plassert i terrenget på en måte som følger lokal byggeskikk.

Forvaltning:

- Bygningen ligger i et område som i kommuneplanen er avsatt til byggeområder, hovedsakelig boliger. Kommuneplanen vedtatt 09.05.07 viser kommunedelplan og/eller reguleringsplan under arbeid (rød skravur).
- Det foreslås en generell hensyntagen etter plan- og bygningsloven § 92.

9.1.6: Nesbu/Nes Nordre, våningshus: 88/6

Kartref: K.16 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori C

Vurdering:

Bygningen tilfører området en kulturhistorisk dimensjon og vurderes på denne bakgrunn som et kulturminne som bør bli tatt vare på i fremtiden.

Forvaltning:

- Bygningen er i kommuneplanen avsatt til LNF-område hvor landbruket dominerer. Det foreslås å opprettholde dette.

9.1.7: Nes Søndre, våningshus: 88/1

Kartref: K.17 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori C.

Vurdering:

Bygningen tilfører området tidlig dybde og kvalitet og vurderes på denne bakgrunn som et kulturminne som bør bli tatt vare på i fremtiden.

Forvaltning:

- Bygningen er i kommuneplanen avsatt til LNF-område hvor landbruket dominerer. Det foreslås å opprettholde dette.

9.1.8: Tidligere Nedre Østby, våningshus: 84/28

Kartref: K.18 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori C.

Vurdering:

Bygningen har en interessant endringshistorie som kan avleses gjennom detaljer i bygningens konstruksjoner. Videre tilfører bygningen området en estetisk kvalitet og vurderes på denne bakgrunn som et kulturminne.

Forvaltning:

- Bygningen ligger i et område som i kommuneplanen er avsatt til LNF-område hvor landbruket dominerer. Det foreslås å opprettholde dette.

9.1.9: Nedre Finstad gård, våningshus: 98/28

Kartref: K.20 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori: C

Vurdering:

Bygningen gir estetisk og kulturhistorisk kvalitet til området.

Forvaltning:

- Området huset ligger i er i kommuneplanen avsatt til byggeområder, hovedsakelig boliger.
- Planen foreslår en generell hensyntagen til bygningen.

9.2: Forslag til øvrige bevaringsverdige enkeltobjekter i spredt bebygde områder:

9.2.1: Fredheim skole: 95/5

Kartref: K.19 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori A.

Vurdering:

Skolebygget anses å være av både nasjonal og regional industrihistorisk interesse og bevaringsverdig som bærer av industrihistoriske og arkitektoniske kvaliteter.

Skolen er også viktig i forhold til Lørenskogs skole- og kommunehistorie.

Forvaltning:

- Bygningen ligger i et område som i kommuneplanen er avsatt til LNF-område hvor landbruk dominerer. Det foreslås å opprettholde dette.

- Det foreslås at bygningen bevares etter plan- og bygningslovens § 25.6, regulering til spesialområde bevaring.

10. Bevaringsverdig kulturlandskap

10.1: Anlegg i Ellingsrudelva/Elvåga.

10.2: Hammer, Torshov, Nordli, Røyri – kulturlandskap.

10.3: Hovelsrud/Østbyenga kulturlandskap.

10.4: Losby/Losbydalen.

10.5: Hauger/Frydenberg kulturlandskap.

10.6: Feiring kulturlandskap.

10.7: Kulturlandskapet Jonsrud.

10.8: Kulturlandskapet Bjørndalen/Nyborg.

10.9: Kulturlandskap sør for Gamleveien.

10.1: Anlegg i Ellingsrudelva/Elvåga

Kartref: KL.1 i vedlegg 1 til del 1.

Avgrensing:

Avgrensningen er foretatt på bakgrunn av de registrerte kulturminnene i området. I tillegg bør inngrep i/former i landskapet knyttet til driften av anlegget, inkluderes i forvaltning av kulturlandskapet. Kulturminnene i landskapet strekker seg fra demningen i sør ved Fri-Elvåga til et mer sammensatt og konsentrert landskap av kulturminner ved Bjørndalen og videre til Rabben sør for Lysås/Nordli. En del kulturminner i dette området er vanskelig å lokalisere på grunn av viltvoksende kratt som gjør terrenget vanskelig fremkommelig og uoversiktlig. Anleggene ligger i Oslo og Lørenskog kommuner.

Vurdering:

Bevaringskategori **B**.

Området er av Grøntstruktur plan for Romerike angitt å være et sammenhengende kulturlandskap/kulturmiljø av lokal verdi.

Området er interessant både for Oslo og Lørenskog kommuner, og er særegent bl.a. ved at det stadig finnes flere forholdsvis godt bevarte rester etter anlegget som til sammen kan fortelle om den anleggsvirksomhet som har foregått her.

Forvaltning:

- Området er i kommuneplanen avsatt til LNF-område hvor friluftsliv dominerer, Markaområde.
- Planen foreslår at området reguleres til spesialområde bevaring etter plan- og bygningslovens § 25.6. En reguleringsplan for anlegget må utarbeides i samarbeid med grunneier, Oslo kommune, Lørenskog kommune og Akershus fylkeskommune.
- Det foreslås et samarbeid med grunneier og Oslo kommune om å utarbeide en kombinert reguleringsplan for området hvor det fokuseres på bevaring av anleggene og på friluftslivets kvaliteter. Avgrensning av ev. reguleringsområde bør foretas etter en rydding i området samt i samarbeid med personer som er kjent med hvordan landskapet

omkring ruinanlegget ble benyttet til anleggsvirksomheten. Reguleringsområdet bør omfatte de nevnte kulturminner samt de delene av landskapet som har hatt funksjon i forhold til anleggsdriften. (skråninger, veier, tidligere demninger, tidligere kulturmark jf. møllerboligens omgivelse med mer.)

- Det bør i samarbeid med grunneier og Oslo kommune utarbeides egen skjøtselplan for området, hvor det legges vekt på rydding rundt samt vedlikehold av anlegget på en måte hvor bl.a. viltvoksende planter kontrolleres når det gjelder vekst/tilgjengelighet i forhold til kulturminnene. En opprydning av nedfalne trær og kraftig vegetasjon i og rundt ruinene må foregå på en måte som skåner kulturminnene. Naturlige skråninger, stier og lignende som ble benyttet til anleggsdriften og som nå er gjengrodd, bør ryddes og inkluderes som en del av dette kulturlandskapet. Groruddalen historielag har tatt kontakt med Lørenskog historielag ang. rydding av kulturlandskapet, og disse vil være behjelpelig i ryddingsarbeidet.
- For å formidle kulturminnene best mulig, foreslår planen at det utarbeides informasjonsskilt hvor historien formidles. Det er viktig at skilt blir innpasset omgivelsene.

10.2: Hammer, Torshov, Nordli, Røyri – kulturlandskap

Kartref: KL.2 i vedlegg 1 til del 1.

Avgrensing:

Kulturlandskapet inkluderer Hammer/Torshov området og området Røyri og Nordli. Området har den samme avgrensning som benyttes i forslaget til "Lørenskog grønne sentrum".

Vurdering:

Området Hammer kirke og Røyrigårdene blir i Grøntstruktur plan for Romerike vurdert til kulturmiljø av nasjonal og regional verdi. Området nord for Hammersberget, inklusiv Torshov og Torshov vest (nord for Hammer bru) vurderes til sammenhengende kulturlandskap/kulturmiljøer av lokal verdi.

Kommunedelplanen foretar følgende vurderinger:

Området Lørenskog kirke, Hammer gårdsbebyggelse, berghammeren med Olavskilden og gårdsveien frem til Hammer Nordre vurderes til bevaringskategori **B**.

Området slettelandskap og Losbyelva med Hammer bru vurderes til bevaringskategori **B**.

Området Røyrigårdene, Norum samt Stensrudveien inn til Norum gård vurderes til bevaringskategori **B**.

Områdene Nordli og Torshov vurderes til bevaringskategori **C**

Områdene ligger innenfor samme landskapsrom og endringer ved deler av landskapet vil kunne påvirke oppfattelsen av helheten.

Forvaltning:

- Området utgjør det som er satt av til "Lørenskog grønne sentrum", hvor det er avholdt arkitektkonkurranse med utgangspunkt i bevaring av de kulturhistoriske verdiene

området byr på. Innenfor området er det regulert til *offentlig byggeområde - grav og urnelund ved Torshov/Hammer, offentlig byggeområde - skole ved Prestejordet, offentlig friområde – idrettsanlegg ved Nordlimyra sør, kommunalteknisk anlegg, deponi ved Nordlimyra nordvest, LNF-område hvor landbruk dominerer ved Røyri- og Nordligårdene.*

- Den eldre gårdsbebyggelsen plassert i bevaringskategori **B** i kulturlandskapet bør bevares gjennom plan- og bygningslovens § 25.6, regulering til spesialområde bevaring.
- Endringer i området bør ta høyde for stedets historie som værende sentral i trosdyrkelse samt stedets betydning som Lørenskogs trolig første bosettingsområde. Her spiller formasjonene i landskapet (som Hammersberget, slettelandskapet i bunnen, og liene langs Røyri og Nordli) en viktig rolle, og disse bør beholdes og om mulig fremheves i landskapet.
- Endringer i området vedrørende plan om Lørenskog grønne sentrum, bør tenke mennesket inn i landskapet, og åpne kulturlandskapet for turgåere og syklistene. I dag skaper veiene barrierer mot kulturlandskapet. Vinnerutkastet etter arkitektkonkurranse for området tar høyde for dette.
- Den eldre bygningsmassen bør vedlikeholdes, og bygningsmiljøene bør også i fremtiden opprettholde den tradisjonelle tunform som karakteriserer gårdsmiljøene som helhet.
- Det foreslås at gårdstun og bygninger også forvaltes i forhold til et bevaringsperspektiv, der tunets kvaliteter og særpreg opprettholdes. Ved behov for bygninger i forhold til nye/endrede bruksområder bør eksisterende bygninger vurderes til formålet fremfor å bygge nytt. Kårboliger bør plasseres i forhold til gårdstun og tilpasses eksisterende bebyggelse.
- I gårdsmiljøene som danner terrasser i skrånende terreng, bør man ved ev. endringer/søknad om bygging av kårbolig og lignende, vurdere virkningen ev. endringer vil ha på opplevelsen av helheten i kulturlandskapet. Det bør tas høyde for eksisterende byggeskikk og de kvaliteter som området har som helhet. Bygging av nye elementer som vil få dominerende effekt i omgivelsene, bør ikke tillates.

10.3: Hovelsrud/Østby kulturlandskap

Kartref: KL.3 i vedlegg 1 til del 1.

Avgrensing:

Tunet på Hovelsrud, inkludert Hovelsrudveien og Den Strømmenske Kongevei, samt ravinlandskapet mellom Hovelsrud og Østby, vurderes til høy verdi som kulturlandskap. Enga vest for Hovelsrud gård, vurderes i seg selv til middels kulturhistorisk verdi, men som del av det helhetlige kulturlandskapet er den viktig.

Vurdering:

Grøntstruktur plan for Romerike vurderer område som del av et sammenhengende kulturlandskap av lokal verdi.

Kommunedelplanen foretar følgende vurderinger:

Enga vest for Hovelsrud til bevaringskategori **C**.

De to ravinedalene på søndre Hovelsrud vurderes til bevaringskategori **B**.

Hovelsrud gårdsmiljø med Hovelsrudveien og den gamle kongeveien vurderes til bevaringskategori **B**.

Forvaltning:

- Området er i kommuneplanen avsatt til LNF område hvor landbruk dominerer. Området bør også i fremtiden ha samme status.
- Det foreslås at gårdstun og bygninger i kulturlandskapet også forvaltes i forhold til eksisterende byggeskikk, der tunets kvaliteter og særpreg opprettholdes. Ved behov for bygninger i forhold til nye/endrede bruksområder bør eksisterende bygninger vurderes til formålet fremfor å bygge nytt. Kårboliger bør plasseres i forhold til gårdstun og tilpasses eksisterende bebyggelse. Gårdsmiljø av nyere dato som inngår i det avgrensede kulturlandskapet, har verdi som *del av* kulturlandskapet, og ev. endringer her bør forholde seg til hvordan disse vil virke inn på gårdsmiljøet som del av det helhetlige kulturlandskapet.
- For Østbyenga med ravine er det utarbeidet skjøtelsesplan for kulturlandskapet. De to ravinedalene har spesielt stor økologisk verdi på grunn av sin sjeldenhet¹⁵. Ravinene inneholder både dyrka areal og udyrka skogsområder og inneholder dermed et mangfold av arter knyttet til kulturlandskap. Østbyenga ravine har tidligere blitt slått, beitet og delvis oppdyrket. Nå ligger området brakk. Ravinen klassifiseres som skjøtselstrengende og lokalt viktig naturbeitemark. Ravinen er lite gjødslet og har derfor stor økologisk verdi sammenlignet med andre raviner i Lørenskog. Kulturlandskapet bør opprettholdes driftsmessig, slik at kontinuiteten i bruken av kulturlandskapet opprettholdes. Skjøtelsesplanen fremmer to mulige løsninger på skjøtsel:
 - Området kan leies ut til beite av ammekyr eller hest.
 - Dyr kan leies til kulturmarkspleie i området. Grunneier på Bjørnholt vil leie ut ammekyr til kulturmarkspleie, men ønsker ikke ansvar for gjerder og tilsyn.
- Det bør arbeides for å opprettholde skjøtsel av området der kontinuiteten i bruken av kulturlandskapet opprettholdes.
- Det bør ikke tillates bakkeplanering i ravinelandskapet.
- Enga vest for Hovelsrud er tidligere beite/slåttemark som inneholder plantearter som favoriseres av kontinuerlig beite. Beitedrift bør opprettholdes for å opprettholde kontinuiteten i kulturlandskapet.

¹⁵ "Landskapsanalyse av jordbrukslandskapet i Lørenskog", utført av Utmarksavdelingen i Akershus og Østfold, 2001. S. 32.

10.4: Losby/Losbydalen

Kartref: KL.4 i vedlegg 1 til del 1.

Avgrensing:

Området inkluderer reguleringsplan Losbydalen spesialområde, samt golfbanene med tilhørende områder. Innenfor området vil man finne delmiljøer som henger visuelt og opplevelsesmessig sammen.

Vurdering:

Grøntstrukturplan for Romerike vurderer landskapsrommet/dalrommet mellom Knurra i sør og Bjørnholt/Røyri i nord som kulturmiljø av regional verdi.

Kommunedelplanen foretar følgende vurderinger:

Området Bjørnholt gård (89/1), Nordenga (90/7) samt mellomliggende jorde (90/7) som forbinder gårdene med hverandre, vurderes til bevaringskategori **B**.

Området Losbyelva/jernbanetraséen vurderes til bevaringskategori **B**.

Området Nedre Feiring må også ses i sammenheng med området Øvre Feiring, Feiringhagen og Finstadenga. Nedre Feiring våningshus samt ravinelandskapet og vei mellom Nedre og Øvre Feiring vurderes til bevaringskategori **B**.

Området Kirkerudveien inkludert Kirkerudveien 71 (90/5) med uthus og Kirkerudveien 61 (90/1) med uthus fremhever kulturhistorisk dybde og historisk særpreg langs veien. Veien og her nevnte bygninger vurderes som et helhetlig miljø langs veien, til bevaringskategori **B**.

Husmannsmiljøet rundt Mønevann vurderes til bevaringskategori **B**.

Bygningsmiljøet: Losby gods, arbeiderboliger, husmannsstuer, skole samt Østmorksaga og tilhørende industriminne vurderes til bevaringskategori **B**.

Ryensetra vurderes til bevaringskategori **B**.

Forvaltning:

- Losbydalen spesialområde er regulert etter plan- og bygningsloven § 25, med kombinert formål for området¹⁶.
- Den eldre bygningsmassen bør vedlikeholdes, og de eksisterende bygningsmiljøene bør opprettholde den tradisjonelle byggeskikken som karakteriserer gårdsmiljøene som helhet.
- Bjørnholt gård er det gårdsmiljøet i området som har flest bygninger fra før 1900. Stabburet er flyttet fra vestsiden av vei (karakteristisk for gårdsmiljøene langs Kirkerudveien) og inn på tunet (karakteristisk for lokal tradisjonell byggeskikk). Ved endringer av tunkarakteren bør dagens form eller dokumentert tidligere form på tunet opprettholdes.
- **Jordbruk:**
De dyrkbare arealene nord i dalen forutsettes fortsatt drevet slik de blir i dag, dvs. til produksjon av korn, gras og grøntfôr. Disse områdene reguleres til landbruksområder, jordbruk

Åpne partier som ikke lenger utnyttes intensivt for dyrking og som ikke er bakkeplanert, reguleres som landbruksområder, beite- og engmark. I disse områdene anbefales ikke pløying og harving. Områdene omfatter bekkeraviner, beitemark i bakkene mellom åkre og skog, og engmark ved de tidligere husmannsplassene. Karakteren til disse områdene

¹⁶ plan nr. 43-8-03.

holdes i hevd ved beiter eller slått. Kommunen og grunneierne bør i fellesskap diskutere bruken av disse arealene og om de kan utnyttes slik at husdyr blir en viktigere del av landskapsbilde i framtida enn i dag.¹⁷

- **Skogbruk:**

Skogområdene skal både utnyttes gjennom drift og avvirkning. Gammelskog og viktige biotoper skal vernes, samt at skogen skal være innbydende for jakt, fiske og friluftsliv. Skogområdene reguleres som landbruksområder, skogbruk. For skogområdene gjelder generelt forskrifter om skogbehandling og skogsdrift for skogområder i Oslo og nærliggende områder (Marka). I reguleringsplanbestemmelsene rettes spesiell oppmerksomhet mot markaforskriftenes § 3-3 om kantsoner, og til behandling av horisontlinjene.

Horisontlinjen er viktig for landskapsbildet, inntrykket av dalrommet og som skjerm mot tilgrensende reguleringsformål og aktiviteter. Skogsdrift på åstoppene må gjennomføres slik at horisontlinjen alltid dannes av et vegetasjonsbelte.¹⁸

- **Kirkerud – Bjørnholt:** Kulturlandskapets verdier ivaretas gjennom aktiv jordbruksdrift.¹⁹ For kulturlandskapet Bjørnholt er det utarbeidet en skjøtselsplan med disse formål:
 - Ivareta gamle kulturmarkstyper og det biologiske mangfoldet som er knyttet til disse.
 - Utvikle og opprettholde et landskapsbilde av høy estetisk verdi.
 - Opprettholde leveområder og spredningsveier for planter og dyr.
 Skjøtselsplanen bør være retningsgivende for driften og forvaltningen av kulturlandskapet som er beskrevet for Bjørnholt.
- **Dal-/elvekorridor – Blåveislia – Bakkerud:** Kantsonene er viktig for mangfoldet i vegetasjon, dyreliv og vilt.²⁰
- **Kantsonen nord og sør for golfbanen:** Randsonen er også en del av kulturlandskapets struktur.²¹
- **Badeplassen - Mønevann – Fløyta:** Husmannsplassene rundt Mønevann er i ferd med å gro til, og noe av landskapets verdi i kulturhistorisk sammenheng kan dermed gå tapt. Her bør tiltak settes i verk for å opprettholde gammel kulturmark rundt husmannsplassene. Åpne hogstflater synliggjør en aktiv hogstdrift. Annet landbruk er begrenset, mens gammel engmark blir slått rundt de fleste av de tidligere husmannsplassene.²²
- **For bygninger og bygningsmiljøer se kap. 7.**

¹⁷ Planbeskrivelse reguleringsplan for Losbydalen spesialområde, plan nr. 43 – 8 – 03, unntatt reg. plan Golfbane – del av Losby Bruk, 43-8-04”, utarbeidet av 13.3 Landskapsarkitekter og Lørenskog kommune, s. 25.

¹⁸ Planbeskrivelse reguleringsplan for Losbydalen spesialområde, plan nr. 43 – 8 – 03, unntatt reg. plan Golfbane – del av Losby Bruk, 43-8-04”, utarbeidet av 13.3 Landskapsarkitekter og Lørenskog kommune, s. 25.

¹⁹ ”Planbeskrivelse reguleringsplan for Losbydalen spesialområde, plan nr. 43 – 8 – 03, unntatt reg. plan Golfbane – del av Losby Bruk, 43-8-04”, utarbeidet av 13.3 Landskapsarkitekter og Lørenskog kommune. S 14.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² ”Planbeskrivelse reguleringsplan for Losbydalen spesialområde, plan nr. 43 – 8 – 03, unntatt reg. plan Golfbane – del av Losby Bruk, 43-8-04”, utarbeidet av 13.3 Landskapsarkitekter og Lørenskog kommune. S 19.

10.5: Hauger/Frydenberg kulturlandskap

Kartref: KL.5 i vedlegg 1 til del 1.

Avgrensing:

Området avgrenses fra randsonen mellom skog og jordbrukslandskap, hvor vi finner to stående husmannsstuer (Frydenberg og Heggedalen) og de to Haugergårdene inkludert ravinelandskapet nord for Hauger. Området inkluderer også jordbrukslandskapet mellom gårdene.

Vurdering:

Grøntstruktur plan for Romerike vurderer området som del av et sammenhengende kulturlandskap av lokal verdi.

Kommunedelplanen vurderer området som kulturlandskap til bevaringskategori **B**.

Forvaltning:

- Området er i kommuneplanen avsatt til LNF område hvor landbruk dominerer. Området bør også i fremtiden ha samme status.
- Flere av ravedalene som tidligere har vært oppdyrka og tilhørende bekkedaler, blir nå beitet. Dyr på beite er med på å holde kulturlandskapet i hevd. Beitedriften bør opprettholdes.
- Dyrkede arealer består i hovedsak av korn, gras og litt oljevekster. Oljevekstene gir en sterk fargekontrast til resten av det grønne landskapet ved blomstring, og er positivt for opplevelsen av kulturlandskapet.
- Eldre kulturmark ved husmannsplassene er i ferd med å gro igjen grunnet mangel på skjøtsel av kulturmarken.
- Bygninger er en viktig del av kulturlandskapet, og forvaltning av kulturlandskapet innebærer også vedlikehold av bygningene. Bygninger og gårdstun som er vurdert til kategori **B** bør forvaltes i et bevaringsperspektiv der eksisterende kvaliteter og særpreg opprettholdes.

10.6: Feiring kulturlandskap

Kartref: KL.6 i vedlegg 1 til del 1.

Avgrensing:

Området avgrenses fra Nedre Feiring våningshus, ravinelandskapet og veien mellom Nedre og Øvre Feiring, samt gårdstunet på Øvre Feiring, Feiringhagen og Finstadenga.

Vurdering:

Område Nedre Feiring må også ses i sammenheng med området Øvre Feiring, Feiringhagen og Finstadenga. Nedre Feiring våningshus samt ravinelandskapet og vei mellom Nedre og Øvre Feiring vurderes til bevaringskategori **B**.

Jordene nord for Feiringhagen samt jordene mellom Øvre Feiring og Finstadenga vurderes til bevaringskategori **C**.

Forvaltning:

- For området Losbydalen spesialområde er kommunen i sluttfasen for utarbeidelsen av reguleringsplan etter plan- og bygningsloven § 25, med kombinert formål for området²³.
- Området Nedre Feiring inngår i Losbydalen spesialområde. Våningshuset er i sterkt forfall. Husets alder gir kvalitet til området, men forfallet oppleves negativt. En forvaltning av kulturlandskapet innebærer også vedlikehold av bygningene.
- Ravinelandskapet i området bør opprettholde beitedrift.
- Bygninger og gårdstun i kulturlandskapet bør også forvaltes i forhold til et bevaringsperspektiv der tunets kvalitet og særpreg opprettholdes.

10.7: Kulturlandskapet Jonsrud

Kartref: KL.7 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

Avgrensning og beskrivelse:

Kulturlandskapet Jonsrud består av husmannsplass med husmannsstue, låve og fjøs samt en brønn. I tillegg er det steingjerde som avgrenser innmark og bruksområder, samt at terrenget viser ulik utnyttelse av naturressursene i området.

Vurdering:

Kulturlandskapet i seg selv er unikt i Lørenskogsammenheng ved at så mange spor etter menneskelig utnyttelse av ressursene er bevart. Bygningsmassen er viktig for forståelsen av de øvrige minnene og landskapet. Området er spesielt også fordi det ligger så avskjermet fra ny bebyggelse og samtidig i geografisk nærhet til utbyggingsområde. Området har derfor store kvaliteter også som rekreasjonsområde.

Forvaltning:

- Området ligger innenfor markagrensa hvor friluftsliv er dominerende. Det bør ha samme status i framtida.
- Områdets plassering i Marka og i forhold til tett bebyggelse på Ekerud bør utnyttes på en måte der de kulturhistoriske kvalitetene kommer nærområdet til nytte. En mulig utnyttelse av stedet hvor de kulturhistoriske kvalitetene kan opprettholdes, er ved å benytte stedet til naturbarnehage/friluftsbarnhage. Dette vil kreve en omfattende restaurering av bygningsmassen samt en sikring av brønn på forsvarlig måte. En slik bruk av området vil kunne fremme de kulturhistoriske verdiene som positiv ressurs for innbyggerne, og utgjøre en viktig del av identitetsdannelse knyttet til området.

10.8: Kulturlandskapet Bjørndalen/Nyborg

Kartref: KL.8 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

²³ plan nr. 43-8-03 ble vedtatt den 31.08.05.

Avgrensning:

Kulturlandskapet inkluderer gårdene Nyborg og Bjørndalen, og landskapet med vei vest for bebyggelse ved Pålerud, inkludert Bjerkelund.

Vurdering:

Eiendommen Nyborg har område som aldri er gjødslet med kunstgjødsel. Ifølge eier er det derfor en unik flora på eiendommen. Ved Bjørndalen er det lokalt viktig naturbeitemark, eldre kulturlandskap hvor beite er gjenopptatt. Kulturlandskapet med gårdene Nyborg og Bjørndalen gir et helhetsinntrykk som er spesielt da begge gårdene har uthusrekke bestående av flere bygninger slik det var vanlig før de store driftsbygningene ble vanlig. I området rundt Bjerkelund er det trolig spor etter husmannsplasser (steinrøyser/rydningsrøyser) og rester etter gamle veifar. Området ligger også i geografisk nærhet til anleggene i Ellingsrudelva.

Forvaltning:

- Området ligger innenfor LNF område hvor friluftsliv er dominerende, markaområde.
- For å holde kulturlandskapet i hevd foreslås det at beitedriften opprettholdes i området.
- Endringer i bygningsmassen bør ta utgangspunkt i den byggeskikk som de to gårdene representerer, og hvor nyere bygninger ikke blir dominerende element i landskapet.

10.9: Kulturlandskap sør for Gamleveien

Kartref: KL.9 i vedlegg 1 til del 1.

Vurdering:

Landbruksområdet sør for Gamleveien (Sørbygda og Nordbygda) blir (med unntak av Losbydalen) av Grøntstrukturplan for Romerike vurdert til å være del av et sammenhengende kulturlandskap/kulturmiljø av lokal verdi. Landskapsanalysen av jordbrukslandskapet i Lørenskog vurderer deler av området til høy kulturhistorisk verdi.

Kommunedelplanen har fremhevet deler av området til bevaringskategori **B**.

Kommunedelplanen vurderer de resterende områdene til bevaringskategori **C**.

Forvaltning:

- Området er i hovedsak avsatt til LNF-område i kommuneplanen. Det bør ha samme status i framtida.
- Kulturmark finnes i randsone mellom skog og jordbruksarealer. Det bør opprettholdes drift på arealet.
- Ev. endringer i området bør tilpasses eksisterende bebyggelse da store deler av bebyggelsen vurderes som kvaliteter som bør ivaretas.
- Utelåven på Østre Våler er et sjeldent innslag i våre områder med sin plassering midt i åkerarealet. Denne bør opprettholdes i landskapet.

11. Øvrige kulturminner/-miljøer innen industri/sagbruk/skogbruk og/eller jordbruk

11.1: Kulturminner knyttet til sagbruk i Losbydalen

Losbydalen Spesialområde innbefatter følgende deler av det tekniske anlegget som tilhørte sagdriften: *Jernbane Losby, tømmerkistedemning Mønevann, tømmerkistedemning Tangen, tømmerrenne Tangendammen.*

I tillegg til nevnte industriminne er det rester etter industrien også sør for Fløyta:

- Sør for Feiringsetra skal det finnes tømmerrenner ned mot Røyrivann.
- Det skal være rester etter fundament fra dampmaskin som er flyttet fra Skålsjøen. Restene skal finnes på øya i Skålsjøen.
- Det er festepunkter for lensene sør i Røyrivann, i Fløyta og Mønevann.
- Sør for Østmorksaga var det høvleri og kraftstasjon. Her ligger rør til kraftstasjonen fra dammen. Kraftstasjonen ble bygget i 1912 på murene til Vestmorksaga.

Forvaltning:

- Lørenskog historielag vil prioritere arbeidet med å registrere og kartlegge kulturminnene som knytter seg til tømmervirksomheten langs vannveien i Marka.

11.2: Setre i Lørenskog:

Lørenskog historielag registrerte og avfotograferte i 1976-1977 setrene i Lørenskog. Noen av setrene er inntegnet på vedlegg 2 til del 1, kart over Østmarka.

Forvaltning:

- En av Lørenskog historielags oppgaver videre vil være å oppdatere disse registreringene.

11.3: Øvrige minner i Marka:

- På et nes i Nordre Krovann er det funnet rester etter steinalderboplass (c 34596 i tilvekst til Fornminneregisteret).
- I Marka finnes det uregistrerte rester etter husmannsplasser.
- Det finnes uregistrerte koier/hytter knyttet til tømmerdrift. Røyrivannskoia med stallen er ei koie som her bør registreres.
- Trolig finnes det uregistrerte rester fra 2. verdenskrig som knyttes til motstandsbevegelsen *Milorg*.
- Noen av demningene i Østmarka er inntegnet på vedlegg 2 til del 1, kart over Østmarka.

Forvaltning:

- Det bør foretas registrering av rester etter husmannsplasser som tidligere ikke er registrert.
- Det bør foretas registrering av koier/hytter knyttet til tømmerdriften.
- Det bør foretas registrering av rester knyttet til motstandsbevegelsens aktivitet etter 2. verdenskrig.

12. Samferdsel

12.1: Den gamle Kongeveien/Den Strømmenske Kongeveien

Kartref: SK.1 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

Begrunnelse for vern:

Den gamle (Strømmenske) Kongeveien er et kulturminne som binder Lørenskog sammen med bygdene øst for Lørenskog som kommunikasjonslinje til Kristiania. Kongeveien i Lørenskog har fortsatt den gamle steinleggingen. Kongeveien benyttes til friluftsliv og har stor betydning for folk som ferdes i området.

Forvaltning:

- Der hvor Sandbekken krysser kongeveien (hvor det nå ligger rør) planlegges oppsetting av den eldre kavlebrua som tidligere stod der Gamleveien krysset Vittenbergbekken/Bårlibekken. Det er tatt vare på steinene som tilhørte den gamle brua. Lørenskog historielag ønsker i samarbeid med Akershus fylkesmuseum å gjenoppføre kavlebroen på grensa til Rælingen. Det foreslås at dette blir prioritert.

12.2 Stikkvei mellom Fjellveien og Marcus Thranes vei

Kartref: SK.2 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **C**.

Vurdering:

Veien har vært en viktig forbindelseslinje mellom Fjellhamar gård og tomten Lørenskog stasjon. Videre har den vært sentral i forbindelse med industri på Langvannet vinterstid. Veien er trolig fra siste halvdel av 1800 tallet. Den har betydning som kvalitet og som element som binder det nå utbygde området til en fortid og en historie. Da grosserer Ihlen i større målestokk satte i gang isskjæring på Langvannet, ble veien viktig for aktivitet knyttet til en årstid da den øvrige virksomheten ved bruket ikke var på sitt høyeste. Veien knyttes derfor til Fjeldhammer Brug og til kulturlandskapet vinterstid.

Veien knyttes bl.a. til vinterens kulturlandskap i industriens tidsalder hvor dens beliggenhet i forhold til Langvannet er viktig. Den forteller om kommunikasjonslinjer i Lørenskog og er også av den grunn viktig.

Forvaltning:

- Veien ligger i et område regulert til byggeområder, hovedsakelig boliger.
- For veien foreslås det en generell hensyntagen, hvor forslag om endringer som vil gripe inni veien og dens kvalitet, ikke vil bli akseptert.

12.3: Gamleveien/Den gamle Strømsvei

Kartref: SK.3 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori **B**.

Vurdering:

Veien er svært gammel. Gamleveien/Den gamle Strømsvei viser til en historie som forteller om Lørenskog som viktig geografisk, religiøst og industrimessig kommunikasjonsledd.

Forvaltning:

- Veien har en del elementer som knytter seg til dens historie: Plassering i forhold til Rasta, Lørenskog kirke og Hammer bru. Veitraséen bør ses i forhold til denne plasseringen og for fremtiden også opprettholde denne visuelle og historiske sammenhengen.

12.4: Jernbane

Kartref: SK.4 i vedlegg 1 til del 1.

Bevaringskategori: **B**.

- Lørenskog stasjon inkludert jernbanelinje er viktig for Lørenskogs samferdselshistorie og bør bevares.
- Losbylinja – traséen er et viktig kulturminne for Lørenskog, og deler av traséen inngår i reguleringsplan for Losbydalen spesialområde. En del av traséen befinner seg nord for Sørlihavna over Nordlimyra mot Fjellhamar stasjon.

12.5: Øvrige minner knyttet til samferdsel

- Hammer bru: Se kap. 7.1.14 og 10.2.
- Den gamle (Strømmenske) Kongevei: Se kap: 12.1.

13. Støtteordninger for tiltak:

Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til vern, sikring og forvaltning av kulturminner med nærmere 6 %, til over 250 millioner kroner. Økningen tilgodeser bl.a. private eiere av fredete bygninger og anlegg.²⁴

- Midler til skjøtsel i offentlig sektor finnes først og fremst i *Tilskudd til spesielle tiltak i landbruket* (jf. Forskrifter fra Landbruksdepartementet datert 4. februar 2004).
- På Riksantikvarens budsjett er det avsatt spesielle skjøtelsesmidler som tildeles etter søknad. Fylkeskommunene/Samisk kulturminneråd har også en begrenset sum til dette bruk.
- Fylkeskommunene behandler søknader på tippemidler/spillemidler til friluftstiltak som for eksempel turveier.
- I Akershus fylkesplan 2004-2007 er det fokusert på fire innsatsområder innen folkehelse, hvor et av disse kan kobles til kulturvern: *gode, trivelige og vel tilrettelagte lokalsamfunn*. Mange av strategiene som fylkesplanen har foreslått for gode lokalsamfunn kan også kobles til kulturminner.
- Det kan søkes på midler i henhold til forskrift om tilskudd til: *Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) og nærings- og miljøtiltak i skogbruket*. Søknad rettes til Regionkontor Landbruk.
- Kommunene får vedtaksmyndighet for flere økonomiske virkemidler. Vedtaksmyndigheten for deler av virkemidlene under landbrukets utviklingsfond (LUF) ble lagt under kommunene fra 1.1.2004. Midlene blir tildelt kommunene gjennom fylkesmannen.
- Kommunene får forvaltningsansvar for følgende virkemidler: - *Spesielle miljøtiltak i landbrukets kulturlandskap og områdetiltak*, - *Tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket*, og *tilskudd til skogbruksplanlegging*.
- Søknad fra private og kommuner som eier kulturminner (også tekniske og industri) om midler til større vedlikeholds- og restaureringsarbeider kan rettes til kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen. Fredete bygninger prioriteres.
- Landbruksdepartementet disponerer midler når det gjelder gårdsdrift.
- Direktoratet for naturforvaltning disponerer tilskuddsmidler til tiltak som bevarer biologisk mangfold på særlig viktige arealer.
- Eivind Eckbos Legat gir støtte til kulturvern og ivaretagelse av norsk kultur og kulturformidling.
- Miljøverndepartementet har tilskuddsordninger til kulturminner, -miljøer og –landskap.

²⁴ Miljøverndepartementet: ” Kulturminner og –miljøer”, <http://odin.dep.no/md/norsk/tema/kulturminner/bn.html>. Dato: 19.01.05.

14. Litteraturliste:

Alsvik, Ola: *Historien om Lørenskog, Myter og mennesker 1900-1990*, Utgitt av Lørenskog kommune 1998.

Christensen: Arne Lie: *Den norske byggeskikken. – Hus og boliger på landsbygda fra middelalder til vår egen tid*. Pax forlag. Oslo 1995.

Christensen: Arne Lie: *Det norske landskapet*. Pax forlag. Oslo 2002.

Christie: Sigrud og Håkon: *Norske minnesmerker, Norges kirker, Akershus, Bind 1 og Bind 2, utgitt av riksantikvaren*, forlaget land og kirke. Oslo 1969.

Foss, Olav: *Lørenskog, Gårdshistorien*, Utgitt av Lørenskog kommune, 1960.

Foss, Olav: *Lørenskog, Bondesamfunn og forstad*, Utgitt av Lørenskog kommune, 1956.

Hoemsnes, Ole N: *Fra husmannsplass til moderne industri – A/S Fjeldhammer Brug 100 år*, 1994.

Riksantikvaren: "Nasjonale verdier og vern av kulturmiljøer", Riksantikvarens notater 1-1993.

Lovverk, rapporter, artikler, planer og lignende:

- Akershus fylkeskommune: "Grøntstruktur Romerike", 2002.
- Akershus fylkeskommune: "Rapport fra kulturminneregistrering i forbindelse med regulering ved Hammer mellom gbnr:111/53, Lørenskog kommune, Akershus fylke. ØK-kart: CQ 045-5-1 v/Tina Mathiesen, Stab for samfunnsutvikling Akershus fylkeskommune 14.08.01".
- Akershus fylkesmuseum på oppdrag av Lørenskog kommune: "Museumsplan for Lørenskog kommune 2001-2005".
- Akershus fylkeskommune- Avdeling for regional utvikling: "Rapport fra forprosjekt til fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus", mai 2003. snr/dnr: 03/02825/005 123 C50.
- Akershus fylkeskommune: "Fylkesdelplan: sammendrag saksframlegg". http://www.akershus-f.kommune.no/index.php?page_id=240&article_id=859&print=1
- Blindheim, Terje/Siste Sjanse – Stiftelse for bevaring av biologisk mangfold: Rapport 2002-6: "Kartlegging og verdisetting av naturtyper i Lørenskog kommune".
- Det Kgl. Selskap for Norges vel v/Hanne Sickel: "Skjøtselsplan for kulturlandskapet på Bjørnholt Gård. Gnr/Bnr: 89/1, 2004.
- Det Kgl. Selskap for Norges vel v/Hanne Sickel: "Skjøtselsplan for kulturlandskapet på Losby Besøkgård. Gnr/Bnr: 91/1, 2004.
- Det Kgl. Selskap for Norges vel v/Hanne Sickel: "Skjøtselsplan for Østbyenga ravinen. Gnr/Bnr: 85/2, 2004.
- Fornminneregisteret. http://www.dokpro.uio.no/cgi-bin/fornminne_sok?DETAIL_id89424. Dato: 26.04.2004 og http://159.162.103.56/sok/enkelt_sok_resultat.jsp?searchId=45n0n14zru9odtdcty2p5gei&.. Dato 17.02.04. Det gamle fornminneregisteret blir ikke lenger oppdatert.

- Grøner: "Lørenskog kommune, Dammer Mønevann og N. Krokvann i Losbyvassdraget, Beregning av dimensjonerende flom. Februar. 1995.
- Landbruksdepartementet: "Kommunesatsing på landbruksområdet", 2003.
- Lov om kulturminner: Lov – 1978-06-09-50, sist endret: Lov-2003-01-31-9. <http://www.lovdatab.no/all/hl-19780609-050.html>. Dato: 09.02.04.
- Lørenskog kommune: "Planbeskrivelse reguleringsplan for Losbydalen spesialområde", plan nr. 43-8-03.
- Lørenskog kommune: "Lørenskog i et nytt årtusen Kommuneplan 2003-2014-2020", vedlegg "Samlet oversikt over mål og strategier", Planforslag til ny arealdel for perioden 2003-2020.
- Miljøverndepartementet: "Kulturminner og –miljøer". <http://odin.dep.no/md/norsk/tema/kulturminner/bn.html>. Dato 19.01.05.
- Miljøverndepartementet: "NOU 2002:1", <http://www.odin.dep.no/md/norsk/publ/utredninger/nou/022001-020006/index-hov001> Dato: 12.2.04.
- Miljøverndepartementet: " St.prp.nr.1 (2004-2005) <http://odin.dep.no/md/norsk/dok/regpubl/stprp/022001-030014/hov009-nu.html>. Dato: 19.09.05
- Plan- og bygningsloven. <http://www.lovdatab.no/all/tl-19850614-077-022.html>. Dato: 02.03.04.
- PBL-veileder. http://www.ra.no/publikasjoner/riksantikvarens_publicasjoner/veil_pbl
- Regionkontor Landbruk: "Landbrukets tiltaksstrategier i Lørenskog, Nittedal, Oslo, Rælingen og Skedsmo".
- SEFRAK: Registreringsskjema for Lørenskog 1983-1985.
- SEFRAK: "Kulturminner i Lørenskog, SEFRAK-registrering".
- Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold "Landskapsanalyse av jordbrukslandskapet i Lørenskog", 2001, på oppdrag fra Lørenskog kommune.

Riksantikvarens artikler:

- "Hva verner vi?" (<http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om-Riksantikvaren/Vernestrategi/?module=Article....07.02.05>).
- "Hvordan verner vi?" (<http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om-Riksantikvaren/Vernestrategi/?module=Article....07.02.05>).
- "Hvorfor verner vi?" (<http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Om-Riksantikvaren/Vernestrategi/?module=Article....07.02.05>).

Øvrige kilder:

- Akershus fylkesmuseum v/ Kirsten Linde: "Skårer og Solheim – En samtidsdokumentasjon". Rapport utarbeidet på oppdrag for Lørenskog kommune 2003.
- Fakta om Lørenskog kommune, "Historie – gammel tid!", Mai 2001.
- Guttormsen, Siri L: "Mølla ved Nuggerud" i Akers Avis/Groruddalen, fredag 18. juni 2004.
- Oslo Elveforum: "Oslo er byen med de syv elver – elver og bekker tilbake til byen, Ellingsrudelva helt i øst". <http://www.osloelveforum.org/Ellings/Elling.html>. 22.06.04.